

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

SAŠA JESENŠEK

**NAJPOMEMBNEJŠI PONUDNIKI
SOCIALNE OPORE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

SAŠA JESENŠEK

MENTORICA: DOC. DR. TINA KOGOVŠEK

**NAJPOMEMBNEJŠI PONUDNIKI
SOCIALNE OPORE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2007

Hvala vsem vam, ki ste verjeli vame.

NAJPOMEMBNEJŠI PONUDNIKI SOCIALNE OPORE

Namen naloge je predstaviti koncept socialne opore in probleme v zvezi s pomanjkanjem le-te. Različne raziskave in avtorji ugotavljajo, da so izjemno pomemben vir socialne opore ljudje, ki so posamezniku blizu, v določenih specifičnih situacijah pa so lahko pomemben vir opore tudi tisti, ki so bolj oddaljeni. Na začetku je opredeljena socialna opora, ki predstavlja večrazsežnosten konstrukt. Vrste socialne opore lahko razdelimo v štiri večje skupine: informacijska opora, instrumentalna opora, emocionalna opora in neformalno druženje. V nadaljevanju so predstavljena socialna omrežja in v tej povezavi tudi socialni kapital. Sledi poglavje, ki govori o določeni skupini ljudi – o socialni opori mladostnikov. Obdobje mladostništva je zelo pomembno za oblikovanje posameznikove identitete in njegov nadaljnji razvoj. Na koncu poglavja je predstavljeno mladinsko delo. Tema empiričnega dela je navezana delo z mladimi na ulici. Opravljeni so bili polstrukturirani intervjuji s sedmimi osebami. Nekateri mladi, ki v svoji primarni družini ne prejemajo ustrezne in zadostne socialne opore, živijo na ulici. Ti mladi, ki so zanemarjeni, potrebujejo širšo družbeno socializacijo in možnost ustvarjanja lastnih socialnih mrež.

Ključne besede: socialna opora, socialna omrežja, mladinsko delo.

THE MOST IMPORTANT PROVIDERS OF SOCIAL SUPPORT

The purpose of this thesis is an introduction to a concept of social support and the problems arising due to the scarcity of it. Different researches and authors point out that people close to an individual and in specific situations also those not so close, are a very important source of social support. At the beginning social support is defined as a multidimensional construct. The types of social support can be divided into four larger groups: informational support, instrumental support, emotional support and informal gathering. Moving further, we introduce social networks and social capital. There is a chapter about a very specific group – youth social support. Youth is a very important period in individual's lifetime when it comes to the process of shaping his/her identity and further personal development. Nearing the end we elaborate on youth work. Empirical part of the thesis discusses the work with youth on the street. There are seven semi-structured interviews. Some youngsters who do not receive adequate or sufficient support in their families live on the streets. This neglected youth needs wider socialization and a chance to create its own social networks.

Key words: social support, social networks, youth work.

KAZALO

1. UVOD	6
1.1 Opredelitev problema	6
1.2 Relevantnost raziskovalnega problema	8
1.3 Metodološki pristop k raziskovalnemu problemu	9
1.4 Struktura naloge	9
TEORETIČNI DEL	10
2. KAJ JE SOCIALNA OPORA?	11
2.1 Definicije socialne opore	11
2.2 Viri socialne opore	16
2.3 Oblike socialne opore	18
2.4 Zaznava socialne opore	21
3. OMREŽJA SOCIALNE OPORE	24
3.1 Opredelitev socialnih omrežij	25
3.2 Socialni kapital	28
3.2.1 Zaupanje in socialni kapital	29
4. SOCIALNA OPORA MLADOSTNIKOV	32
4.1 Mladostništvo	32
4.2 Mladi danes	33
4.3 Mladostništvo in socialna opora	35
4.4 Mladinsko delo	37
4.4.1 Ulično delo	39
EMPIRIČNI DEL	41
5. Opredelitev problema in metodologija	42
5.1 Empirične ugotovitve	43
5.1.1 Intervjuji	44
5.1.2 Evalvacija	52
6. ZAKLJUČEK	54
SEZNAM VIROV IN LITERATURE	56
PRILOGA	60

1. UVOD

1.1 Opredelitev problema

V diplomski nalogi bo obravnavana socialna opora in problemi v zvezi s pomanjkanjem le-te. Takšno raziskovanje je pomembno tako za znanstveno spoznanje, kot tudi za socialno in kaznovorno politiko. S pravočasno in pravilno socialno politiko bi lahko zagotovili ustrezno socialno oporo tistim, ki jo najbolj potrebujejo in s tem najverjetneje preprečili marsikateri kasnejši kriminalni ali drug neljub dogodek. Predstavljeno bo, kdo so najpomembnejši ponudniki socialne opore. V sodobnem času, ko se posameznik vse bolj individualizira, je družina eden izmed najpomembnejših virov, na katerega se posameznik obrne v različnih stiskah. Po eni strani je posameznik vse bolj avtonomen, po drugi strani pa je od družbe vse bolj odvisen.

Sama se kot prostovoljka že šesto leto srečujem z različnimi posamezniki, ki so postavljeni ob rob naše družbe. Večinoma so to ljudje, ki prihajajo iz različnih kulturnih okolij, največ iz držav bivše Jugoslavije. Pri svojem delu opažam, da mladostniki trpijo predvsem zaradi družinskih odnosov, ki so dostikrat lahko tudi vir stresa. Mladi so »opeharjeni« za socialno in ne samo materialno oporo. Zadostna socialna opora je izjemno pomembna za posameznikov razvoj in njegovo kasnejše dožemanje socialne opore. Zato je pomembno, da se zagotovi ustrezno socialno oporo tistim, ki le-te ne prejemajo v primarni družini.

Empirični del bo osredotočen na delo z mladimi na ulici. Predstavljeno bo, zakaj se nekdo znajde na ulici, iz kakšnih družin izhajajo ti mladi, s čim vse se morajo soočiti, kako jih sprejemajo ostali (družba), kako je za takšne mladostnike poskrbljeno ipd. Odgovori na zgornja vprašanja bodo črpani iz intervjujev s prostovoljci oziroma zaposlenimi, ki delujejo na ulici, saj zaradi večletnih izkušenj z mladimi, dobro poznajo njih in njihove probleme, tako doma kot v šoli. Nekaj odgovorov bo črpano tudi neposredno iz pogovora z mladostnikom iz ulice. Poleg tega je ključno tudi, zakaj so kljub številnim organizacijam, ki se ukvarjajo z mladimi, mnogi še vedno prepuščeni ulici. Predstavljeni bodo tudi razlogi, zakaj si mladi sami ne poiščejo ustrezne pomoči.

V nalogi ne bo upoštevana razlika med spoloma, za primere bo uporabljena moška oblika. Prav tako bosta uporabljeni besedi mladi in mladostniki, kot sinonima.

Z nalogo želim prikazati in opozoriti na stanje, v kakršnem se znajdejo tisti mladi, ki prejemajo neustrezno ali nezadostno socialno oporo predvsem s strani najožjih družinskih članov. Sama sem trdno prepričana, da bi se lahko marsikatera žalostna zgodba mladostnika razvijala drugače, če bi imel ob sebi osebo, ki bi bila dovzetna za njegove potrebe. O tem pričajo tudi zgodbe različnih ljudi, ki tako ali drugače potihoma delujejo in namenjajo svoj čas mladim, ki so soočeni z različnimi stiskami.

Kot primer je navedeno pismo, ki ga je nek fant iz zapora poslal Guy-u, ki je posvetil svoje življenje mladim na ulici¹.

Guy!

Andre mi je povedal da si ti en tistih, ki jim ni vseeno, in poleg tega človek, ki bi naredil vse kar je v njegovi moči, da bi drugemu pomagal spet najti pot navzgor. Verjel sem mu na besedo in zato ti tudi pišem.

Trenutno sem zaprt v X..., obsojen zaradi tatvine. Nobenih stikov z ljudmi nimam in počutim se grozno sam in zapuščen, življenje se mi zdi kot gromozansko brezno in nimam več moči, da bi šel naprej. Najraje bi se kar stran zagnal ker je na tem svetu tu doli zame vse brez pomena. Nujno bi rabil pomoč in razumevanje ker veš, sem tudi narkoman, zato je zapor zame še toliko bolj neznosen in prav v tem trenutku me navdaja taka samomorilska tesnoba, ki me je popolnoma onesposobila in me počasi uničuje.

... Trenutno bi najbolj potreboval podporo, dejanski stik s sočlovekom, to pa je sredi tega hladnega betona v X... nemogoče. Tu vse urejajo z mehansko natančnostjo in prav ničesar ne pozabijo – razen tistega osnovnega spoštovanja človeka kot človeka.

... Doma nas je na 12m2 živelo pet. Starša sta ves čas samo garala, doma sta se pa kregala in niti pomislila nista, kako s tem vplivata na svoje otroke. Seveda nista bila sama kriva. Ko sta po vojni prišla z Antilov sta verjela, da jima bo Francija nudila zatočišče, toplino in varnost (...) Potem pa sta ugotovila, kakšni rasisti, sebičneži in individualisti so ti ljudje, ki se vedno skrivajo za najrazličnejšimi maskami (...). Postopoma sta se pogrezala v nekakšno nemo in nemočno jezo. Otroci pa smo pogrešali

¹ Citat je iz knjige Guy Gilbert: Duhovnik pri barabah iz ulice, str 75–76.

tisto najpomembnejše in neopazno ter ne da bi se tega sploh zavedali, smo se znašli na ulici, sredi prijateljev. Tak je bil začetek dolgotrajnega procesa, ki nas je nazadnje pripeljal v zapor, v drogo in v obup.

(Od istega fanta, dva tedna kasneje.)

Ob tvojem pismu sem bil ganjen, saj sem dobil občutek, da me končno nekdo razume, medtem ko me ljudje tričetrt časa samo obsojajo. Izgleda da se sploh ne zavedajo, da za človeka družbena izključitev pomeni prekinitev vseh stikov z ljudmi, to pa povzroča globoke travme, ki utegnejo biti celo nepopravljive, vsekakor pa v nobenem oziru ne vzpodbujajo kasnejšega ponovljivega vključevanja v družbo. Name osebno nima zapor nobenega pozitivnega učinka, ampak samo povečuje mojo neprilagojenost. Počutim se kot bi padal naravnost v globino neizmernega brezna. Življenje postaja popolnoma absurdno, brez vsakega smisla, prihodnosti si sploh ne predstavljam.

...Vedi Guy, da sta mi tvoja pomoč in prijateljstvo v veliko oporo. Zanju se ti iskreno zahvaljujem.

(Od istega fanta, še dva tedna kasneje.)

...Hočem se izvleči, rešiti se hočem iz dreka. Iz svojega življenja bi rad nekaj naredil; upam, da me razumeš.

1.2 Relevantnost raziskovalnega problema

Za preučevanje tega družbenega dogajanja me je spodbudilo predvsem zanimanje za ozadje, ki ljudi spodbuja, k druženju z ljudmi. Kolikšno vlogo pripisujejo npr. družini, prijateljem, morda neformalnim socialnim organizacijam ter drugim. Koliko jim pomeni druženje, na koga se obrnejo za posamezno dimenzijo socialne opore. Kolikšno vlogo igra socialno omrežje pri emocionalni stabilnosti posameznika. Problem je relevanten predvsem z vidika načrtovanja socialne politike. Velika omrežja naj bi imela vrsto prednosti v primerjavi z majhnimi omrežji. Ker zajemajo večje število ljudi, so le ti načeloma manj obremenjeni, lahko poskrbijo za več potreb in za bolj raznovrstne potrebe posameznika. Vendar pa ni pomembna samo velikost, ampak predvsem kvaliteta tega omrežja (Hlebec in Kogovšek 2003). Če torej ugotovimo profile ljudi, ki imajo izrazito nekvalitetna, majhna socialna omrežja in so posledično najbrž bolj socialno izolirani, je to seveda bistven element za iskanje ustreznih rešitev v socialni politiki.

1.3 Metodološki pristop k raziskovalnemu problemu

Na podlagi ustrezne literature bom opredelila pojme ter opisala teorijo. Na podlagi teorije in obstoječih raziskav bom oblikovala intervjuje. Za svoj empirični del sem si izbrala kvalitativno raziskavo in sicer polstrukturiran intervju². Na podlagi dobljenih rezultatov bom predstavila delo z mladimi na ulici.

1.4 Struktura naloge

Teoretičen del naloge je v grobem sestavljen iz treh delov. V prvem delu bom najprej opredelila pojem socialne opore. Po opredelitvi pa sledi krajši zgodovinski pregled raziskovanja socialne opore, vse od Durkheima naprej. V nadaljevanju bom predstavila socialno oporo po Vauxovem modelu, on jo je namreč razdelil na tri elemente: viri socialne opore, oblike socialne opore in posameznikova subjektivna zaznava socialne opore.

V drugem delu bom najprej opredelila pojem socialnih omrežij. Nato bom nekoliko spregovorila o socialnem kapitalu, gre za dokaj novo področje v sociologiji. V okviru tega se bom navezala še na spreminjanje medsebojnih odnosov in zaupanja.

V tretjem, torej zadnjem teoretičnem delu, pa bom spregovorila o socialni opori mladostnikov. Najprej bom predstavila nekaj definicij, ki opisujejo obdobje mladostništva. Mladostništvo je namreč zelo pomembno obdobje, za oblikovanje posameznikove identitete. Na koncu tega poglavja sledi še nekaj o mladinskem delu. To delo se mi zdi še posebej pomembno za tiste mladostnike, ki v svoji primarni družini niso prejeli zadostne ali ustrezne socialne opore.

Po teoretičnem delu, sledi še empirični. Za empirični del sem si izbrala kvalitativno metodo – polstrukturiran intervju. Zanimalo me je področje dela na ulici. V tem delu bom predstavila šest intervjujev z ljudmi, ki so ali pa še vedno delajo na ulici, kot ulični vzgojitelji. Na koncu pa bom predstavila še intervju z mladostnikom iz ulice.

² V nadaljevanju tudi samo intervju.

TEORETIČNI DEL

2. KAJ JE SOCIALNA OPORA?

Socialna opora je v splošnem vsota vseh dobrodejnih učinkov, ki pozitivno vplivajo na zdravje in počutje posameznika, ne glede na to, ali je oseba pod stresom ali ni. Predvsem gre za dejavnik zaščite pred stresnimi dejavniki in okoliščinami v življenju. Socialna opora vključuje tudi pomoč pri konkretnih nalogah, vodenju, učenju spretnosti, zagotavljanju materialnih sredstev in socialnih stikov, ki so sami sebi namen in služijo prijetnemu preživljanju prostega časa (Rogelj in drugi 2004: 16).

Novejše opredelitve poudarjajo, da je socialna opora tudi interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi. Danes je raziskovanje socialne opore usmerjeno na široko področje odnosov – od integracije znotraj manjših skupnosti do vezi v širšem družbenem omrežju (Novak 2003: 99).

2.1 Definicije socialne opore

Osnove za raziskovanje socialne opore je predstavil že Durkheim, ki je leta 1897 v svoji knjigi *Samomor: Sociološka študija* dokazal, da pomanjkanje socialnih odnosov poveča možnost samomora (Haralambos in Holborn 2001: 825; Hlebec in Kogovšek 2003: 107). Durkheim je znan predvsem kot eden od utemeljiteljev sociološke znanosti, manj pa je poznano, da se je veliko ukvarjal tudi s pedagogiko in problemi vzgoje v takratni Franciji.

V literaturi obstaja mnogo definicij, ki govore o socialni opori. Zgodnje opredelitve socialne opore so poudarjale predvsem emocionalni vidik socialne opore, to je socialne opore kot občutka pripadnosti ter sprejemanja s strani pomembnih drugih. Nekateri avtorji govorijo o vlogi socialnih vezi, drugi o socialni menjavi, tretji o zaznavi socialne opore, četrtri pa o oblikah socialne opore (Kogovšek in drugi 2003: 184).

Pojem socialne opore je večrazsežnosten koncept, ki so ga sistematično začeli raziskovati v sedemdesetih letih 20. stoletja. Raziskovalci, ki so v tem času postavili temelje za nadaljnje raziskovanje socialne opore (Cassel, Caplan, Cobb), so izhajali iz domneve o pozitivnih učinkih povezanosti v omrežje socialnih odnosov na psihično in fizično zdravje

posameznika. Vsi trije so se v svojih raziskavah osredotočili na pomen socialne opore kot zavarovanja pred stresom.

Cassel se je v svojih raziskavah skliceval na raziskovanje socialne opore kot zavarovanja pred stresom in povratnih informacij o socialni opori, ki jih posameznik daje o socialni opori. Omejil se je na najbližje vezi. Cassel (v Vaux 1988: 5) je izhajal iz prepričanja, da je socialna vloga zelo pomembna pri boleznih, povezanih s stresom. Za razumevanje bolezenskih stanj je pomembno raziskovanje psihosocialnih procesov. V stresnem okolju lahko pride do krhanja socialnih vezi, pri tem pa lahko posameznik prejme neustrezne ali zmedene informacije in je posledično lahko bolj dovzeten za bolezen. Nadalje Cassel kot ključni element socialne opore izpostavi povratno informacijo, ki jo posamezniku zagotavljajo pomembni drugi. Iz tega prepričanja izhaja, da socialna opora posameznika ščiti pred stresnimi vplivi okolja in tako ohranja njegovo zdravje. Po drugi strani pa sta stres in opora v nekaterih situacijah povezana. Tako lahko določena situacija po eni strani zmanjšuje oporo, po drugi pa povečuje potrebo po opori. Smrt partnerja tako po eni strani zmanjša oporo, po drugi strani pa povečuje potrebo po opori.

Tudi Caplan se je pri raziskovanju socialne opore omejil na pojmovanje socialne opore kot zavarovanja pred stresom v kriznih dogodkih, vendar je pri tem poudarjal vzajemnost odnosov in se ni toliko omejeval na najbližje vezi. Caplan (v Vaux 1988: 6) pripisuje velik pomen socialnim vezem in njihovem vplivu na življenjske krize. Zanj sta pomembni trajnost in vzajemnost odnosov. Pri tem upošteva tudi širše vezi, kot so na primer skupine za samopomoč, sosedski odnosi in drugi. Opredelil je tri vrste pomoči, ki jo posamezniki lahko prejmejo. Z današnjo terminologijo bi jih poimenovali emocionalna, informacijska in materialna opora.

Tudi Cobb je razumel pojem socialne opore kot zavarovanje pred stresom v stresnih okoliščinah. Vzajemnost je tudi pri njem (tako kot pri Caplanu) pomemben dejavnik socialne opore. Cobb (v Vaux 1988: 7) definira socialno oporo predvsem z vidika emocionalne opore. Socialno oporo razume v kontekstu zaščite pred stresom in kot dejavnik dobrega počutja. S tako socialno oporo posameznik dobi informacijo, da je ljubljen, sprejet in spoštovan in da pripada sistemu komuniciranja in vzajemnih obveznosti. Pri tem je pozabil na dva druga vidika socialne opore: na informacijskega in materialnega.

Tem trem raziskovalcem socialne opore so sledili številni drugi. Tako Lin koncept socialne opore predstavi na dva načina. Prvi pristop govori, da je socialna opora »zaznana ali dejanska instrumentalna in/ali ekspresivna ponudba s strani širše skupnosti, preostalih akterjev v posameznikovem omrežju in posameznikovih intimnih in zaupnih prijateljev« (Lin v Vaux 1988: 27). Pri tem jo predvsem zanima, kakšen vpliv imajo različni medosebni odnosi na posameznika v socialnem okolju in njegova stopnja integracije v družbeno okolje. Drugi pristop pa temelji na teoriji socialnih virov. Loči med dvema vrstama opornih dejanj; instrumentalna, ki jih zagotavljajo alterji, ki jih s posamezniki veže šibka vez (Lin v Vaux 1988: 26–27) in pa ekspresivna oporna dejanja, ki jih posamezniku nudijo osebe, ki so z njim močno povezane, navadno so si te osebe s posameznikom podobne tudi po karakteristikah in življenjskem stilu. Posameznik do obeh oblik socialne opore dostopa skozi vezi, ki pripadajo trem ravnam socialne vpetosti: v skupnost, v socialno omrežje in v intimne odnose. Te vpetosti zaznava kot pripadnik skupnosti, kot sledenje normiranim odnosom v socialnem omrežju in kot intenzivno vključenost, ko gre za intimne, zaupne odnose (Iglič 1989: 2).

V 80. letih prejšnjega stoletja teoretiki socialne opore, npr. Thoits, še vedno poudarjajo pomen socialne opore kot zavarovanje pred stresom (Vaux 1988: 45), vendar pa v preučevanje že vpletajo trditve, da je socialna opora »interakcijski proces višjega reda« (Kogovšek 2001: 34). Priznavajo, da je socialna opora kompleksen večrazsežnosten pojem, vendar še vedno poudarjajo primarni pomen emocionalne opore.

Tako na primer Thoits poudarja pomen socialnih vlog predvsem v okviru emocionalne opore. Socialno oporo opredeli kot »raven, do katere so posameznikove temeljne socialne potrebe zadovoljene skozi interakcije z drugimi« (Thoits v Vaux 1988: 25; tudi v Iglič 1989: 2). Poudarja predvsem primarni pomen emocionalne opore pomembnih drugih kot najpomembnejšega dejavnika za zmanjševanje stresa in njegovih posledic na zdravje in na dobro počutje. Dobrodejni učinki, ki jih posamezniki pridobijo v interakciji z drugimi, so pomembni. Med temeljne socialne potrebe šteje potrebo po naklonjenosti, pripadnosti, varnosti in spoštovanju. Sistem socialne opore po Thoitsovi je definiran kot vsota oseb v posameznikovem omrežju. Na te osebe se posameznik lahko zanese, ko potrebuje emocionalno in/ali instrumentalno oporo. Kot dobrodejen poudarja pomen socialnih vlog predvsem v okviru emocionalne opore. V primeru, ko pa znotraj vlog obstajajo pomanjkljivosti, pa je ta pomen socialnih vlog tudi nedobrodejen.

Socialne vloge zagotavljajo tri pomembne stvari:

- Socialne vloge, ki so skupek identitet, dajejo odgovore na temeljna eksistencialna vprašanja, življenju dajejo pomen, namen, smisel, zagotavljajo občutek varnosti ter zmanjšujejo občutek negotovosti in strahu. Umeščenost posameznika v omrežje je ena temeljnih značilnosti emocionalne opore, saj mu daje občutek pripadnosti.
- Skozi socialne vloge posamezniki pridobijo ocene samih sebe in tako so socialne vloge pomemben vir samospoštovanja. Če posameznik skozi socialne vloge pridobi pozitivne ocene o sebi (ljubezen, skrb, spoštovanje ...), mu to zagotavlja emocionalno oporo. V primeru, da posameznik ni sprejet in se ne obnaša po kulturno pogojenih pričakovanjih, sledi nesprejemanje s strani pomembnih drugih. Za posameznika pa je to lahko vir stresa in konflikta, prevzame ga občutek krivde, osramočenosti in obupa.
- Socialne vloge pa so tudi vir občutka nadzora nad lastnim življenjem. Uspešni poizkusi obvladovanja nalog prinašajo občutek zadovoljstva, veselja in ponosa. Vse to prispeva k dobremu počutju. Vključevanje v strukturirane odnose je osnova in bistvo socialne integracije ter zagotavlja občutek varnosti in pripadnosti (Thoits v Kogovšek 2001: 41–42; Hlebec in Kogovšek 2003: 105)

Bolj kot Thoitsova dajejo Turner, Frankel in Levin (Iglič 1989: 3) poudarek razliki med socialno oporo, viri socialne opore in socialno menjavo. Socialno oporo definirajo kot osebno izkustvo in nikakor ne kot sklop objektivnih pogojev, torej obstoja virov socialne opore in tudi ne kot sklop interakcijskih procesov, to je menjave.

Za razliko od teh avtorjev pa Shumaker in Brownell definirata socialno oporo kot »menjavo virov med vsaj dvema posameznikoma, kjer mora ali ponudnik ali porabnik zaznati namen izboljšati blagostanje porabnika« (Shumaker in Brownell v Vaux 1988: 26; tudi v Iglič 1989: 3). Vire definirata kar najširše, kot vse, kar je predmet menjave z namenom, da prispeva k blagostanju. Poudarjata, da lahko socialno oporo nudijo tako osebe, ki so posamezniku blizu, kot tudi tisti, ki z njim niso v močnih interakcijah (tudi specializirani, formalni viri pomoči) (Shumaker in Brownell v Vaux 1988: 26).

Nadalje je socialna opora razločljiva socialna interakcija, predvsem zaradi namena, ki je prisoten v menjavi, kar pomeni, da so lahko dejanski učinki menjave pozitivni, nevtralni ali celo negativni za porabnikovo blagostanje (Iglič 1989: 3). Drugače definira socialno oporo

House, ki pravi, da je socialna opora definirana z vsebino menjave. Zanj je socialna opora vključena v socialno menjavo takrat, ko medosebno interakcijo sestavlja vsaj ena od naslednjih 4 vsebin (v Iglič 1989: 3):

- emocionalna zavzetost,
- instrumentalna pomoč,
- informacije o okolju,
- informacije o uporabniku, ki so relevantne za njegovo samo-razumevanje.

House pravi, da je bistvo opore, kdo kaj da, komu da in v zvezi s katerimi problemi. Predlagal je, da je opora medosebna menjava, ki vključuje enega ali več izmed naslednjih tipov socialne opore: emocionalna, instrumentalna in informacijska opora ter evalvacijska funkcija (informacije pomembne za samoocenjevanje). Slednjo bi lahko razumeli tudi kot del emocionalne opore (House v Vaux 1988: 26).

Vauxova opredelitev socialne opore spada med najbolj celovite opredelitve. Socialno oporo je opredelil kot koncept višjega reda in dinamični proces izmenjav med posameznikom in njegovim omrežjem. Socialno oporo (Vaux 1998: 28–29) deli na tri osnovne elemente:

- viri socialne opore (predstavljajo del omrežja, na katerega se posameznik obrača po pomoč);
- oblike socialne opore (predstavljajo dejanja, ki se ponavadi priznavajo kot namen dajanja pomoči bodisi spontano ali s prošnjo za pomoč);
- posameznikova osebna zaznava virov in oblik socialne opore (predstavlja oceno prisotnosti, zadostnosti in kakovosti socialne opore. Predstavlja posameznikovo zadovoljstvo s prejeto socialno oporo. Ta ocena temelji tudi na podlagi odnosov med posameznikom in omrežjem. Ta element kaže, ali je socialna opora dosegla svoj namen).

Vaux je z delitvijo na tri elemente pravzaprav pokazal večrazsežnost koncepta socialne opore. S tem je pokazal, da je preučevanje pojma socialne opore nekaj več kot le zavarovanje pred stresom in skrb za mladostnikovo dobro počutje. Pri opazovanju pojma socialne opore je treba gledati na vse tri naštet elemente, ki se med seboj prepletajo.

2.2 Viri socialne opore

Po Vauxovem opredeljevanju so viri socialne opore obravnavani kot tisti del posameznikovega socialnega omrežja, ki mu nudijo pomoč in oporo sami od sebe, ali ko sam prosi za oporo ali pomoč. Predpostavlja se, da so ta omrežja relativno stabilna, tako po velikosti kot po sestavi. Nestabilnost teh omrežij se lahko pokaže v obdobjih življenjskih prehodov ali kriz. Ti viri opore nudijo posamezniku različne vrste opore. Viri opore so lahko obravnavani kot specialisti, posameznik pa se na njih obrača le v določenih življenjskih situacijah in mu nudijo točno določeno vrsto opore. Poznamo tudi vire opore, ki mu stojijo ob strani v različnih situacijah. Značilnosti omrežja socialne opore, kot sta sestava in kakovost odnosov v njem, vplivajo na vrednost tega omrežja. Vendar se tudi učinkovite socialne opore lahko izkažejo za nezmožne nuditi ustrezno oporo.

Posameznikovo socialno omrežje predstavljajo viri socialne opore, na katere se posameznik obrača po pomoč, še posebej v trenutkih krize. V literaturi je mogoče najti več pristopov, ki se ukvarjajo s tem, kdo nudi oziroma zagotavlja socialno oporo. Najpogosteje se pojavljata dva pristopa: hierarhični in relacijski. Oba pristopa se med seboj razlikujeta po kriteriju, kako so potencialni viri razporejeni v skupine. Pri relacijskem pristopu gre za razločevanje med tremi vidiki socialnih vezi (kvantitativni, strukturni in funkcionalni), a več o tem v nadaljevanju; pri hierarhičnem pristopu pa gre za razločevanje po kriteriju bližine oziroma glede na razdaljo do opazovanega vira.

Čim večja je bližina med posameznikom in virom, tem manjša je razdalja med posameznikom in virom socialne opore. Pearlin (Pearlin v Igljč 1989: 4) razlikuje med tremi skupinami virov socialne opore:

- Kot celotno socialno omrežje pojmuje najširše opredeljene vire, ki pripadajo posamezniku. Ti viri so meje omrežja, hkrati pa tudi meje socialnih virov.
- Za vire znotraj socialne skupine je značilno, da so odnosi mnogo bolj neposredni, aktivni in intenzivni kot v celotnem socialnem omrežju. V to skupino sodijo osebe, ki živijo v posameznikovi bližini in se z njim poznajo že daljši čas. Za vire znotraj te skupine velja, da se bo posameznik najverjetneje obrnil nanje, ko bo to potrebno.
- V tretjo skupino socialnih virov sodijo osebe, ki so s posameznikom v intenzivnih medosebnih odnosih. Te osebe, ki so posamezniku najbližje in so z njim v intimnih ter zaupnih odnosih, so osebe, ki mu najpogosteje nudijo emocionalno oporo.

Podobno je Antonucci osebno omrežje posameznika razdelil na tri območja koncentričnih krogov, ki predstavljajo razširjeno, socialno in emocionalno-intimno omrežje. Center teh treh koncentričnih krogov je anketiranec oz. ego. Alterji sodijo v ostale kroge, bližje centru so, bolj so pomembni za anketiranca. Med člane emocionalno-intimnega kroga spadajo partner, otroci, bližnji sorodniki in dobri prijatelji. Socialno omrežje predstavljajo ostali sorodniki, prijatelji, tudi sosedi in sodelavci. V najbolj oddaljen krog, torej med člane razširjenega omrežja pa spadajo oddaljena družina, sodelavci, nadrejeni, sosedi in profesionalci (Antonucci v Nadoh in drugi 2004: 381).

Takšne razdelitve so značilne za hierarhični pristop. Prej omenjeni relacijski pristop pa poudarja tri vidike socialnih vezi:

- Kvantitativni vidik najpogosteje izpostavlja obstoj in število določenih vezi.
- Strukturni vidik proučuje posameznikovo socialno omrežje in lastnosti le-tega, kot so homogenost, gostota in moč vezi.
- Funkcionalni vidik proučuje stopnjo opravljanja določene funkcije socialne vezi (kdo nudi določeno vrsto socialne opore).

Torej v prvem primeru gre za ocenitev prisotnosti vezi, v drugem za ocenitev strukture vezi, v zadnjem primeru pa ocenjujemo, ali in v kolikšni meri socialne vezi opravljajo določeno funkcijo.

Za posameznika so izjemno pomemben in učinkovit vir socialne opore predvsem ljudje, ki so posamezniku blizu. »Številne raziskave so potrdile, da so najbližji odnosi pomembni za dobro počutje in da najbližji posamezniki zadovoljujejo potrebe po socialni opori« (Kogovšek 2001: 64). Res pa je, da v določenih specifičnih situacijah velja, da so lahko zelo učinkovite tudi tako imenovane šibke vezi (torej bolj oddaljeni odnosi). Družina kot pomemben vir socialne opore lahko na več načinov omogoča posamezniku »varno izhodišče, od koder še kot otrok raziskuje odnose, ponuja mu model oz. zgled opornih in drugih interakcij z drugimi ljudmi in mu omogoča nove stike z drugimi ljudmi« (Kogovšek 2001: 70). Raziskave, ki so jih opravili Sarason, Sarason in Shearin (Kogovšek 2001: 70) med mladimi študenti prav tako potrjujejo dejstvo, da so tisti mladostniki, ki so poročali o skrbi svojih staršev zanje, hkrati tudi poročali, da se znajo v krizni situaciji obrniti po pomoč na starše in druge ljudi. Hkrati tudi posameznik najbolj računa na socialno oporo ljudi, ki so mu najbližje (družina, partner, prijatelji) in se nanje tudi največkrat opre. Gre

predvsem za neposredne stike z ljudmi, ki živijo v posameznikovi bližini (Vaux 1988: 61). Za oporo ljudi, ki so posamezniku blizu, je značilno, da je tudi bolj emocionalne narave.

Kot je že zgoraj omenjeno vir socialne opore lahko predstavljajo tudi bolj oddaljeni odnosi, ki niso emocionalnega značaja. Na primer v situaciji, ko posameznik išče delo v nekem oddaljenem kraju, se obrne po pomoč na osebo, s katero ni v pogostih stikih in mu ni blizu. Takšen primer predstavlja tudi program »Projektno učenje za mlajše odrasle (PUM)«, ki zagotavlja mladostnikom socialno oporo, ta praviloma ni emocionalne narave. Program zagotavlja napotke, za ponovno vključitev v redno šolanje ali za izdelavo načrta zaposlitve (Andragoški center Slovenije³). Poleg tega si mladostniki, vključeni v program, širijo svoje socialno omrežje in sklepajo nova prijateljstva.

2.3 Oblike socialne opore

Pojem socialne opore je, kot že omenjeno, večrazsežni konstrukt, ki zajema več vrst opore. Gre za dejanja, ki se priznajo kot namen pomoči. Oblike socialne opore predstavljajo različna dejanja oziroma vedenja opore ali pomoči, bodisi spontano ali pa na prošnjo. Opornega vedenja je lahko več oblik. Med oporno vedenje sodi zagotavljanje materialnih dobrin ali storitev, izkazovanje naklonjenosti, pripadnosti in všečnosti. Vsako dejanje opore ima različne možne učinke in kratkoročne in/ali dolgoročne posledice.

Avtorji različno opredeljujejo razsežnosti (imenovane tudi oblike ali funkcije) socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003: 106). Najbolj jasno razlikujemo med avtorji, ki pozornost posvečajo socialni opori kot konkretni aktivnosti in med avtorji, ki socialno oporo razumejo bolj kot zagotavljanje različnih funkcij. Zgodnejše opredelitve socialne opore so poudarjale predvsem emocionalno razsežnost socialne opore, tak poudarek sta dajala tudi Weiss in Thoits. Weiss (v Vaux 1988: 4–5, 17) je predstavil ideje, ki so vplivale na številne druge raziskovalce socialne opore. Sam je socialno oporo razdelil na šest razsežnosti: občutek pripadnosti ali povezanosti, socialna integracija, utrditev občutka varnosti, občutek zanesljive povezanosti, vodstvo ali usmerjanje ter možnost skrbi za drugega.

³ <http://www.acs.si/projekti/011/>

Thoits po drugi strani definira socialno oporo kot skupino koristnih funkcij, ki jih posamezniku zagotavljajo pomembni drugi. Razlikuje tri vrste socialne opore:

- emocionalna (nanaša se na ljubezen, spoštovanje, vrednote, empatijo, skrb in skupinsko pripadnost),
- instrumentalna ali materialna (nanaša se na vzgojo otrok, gospodinjska opravila, finančno oporo in obveznosti povezane z zaposlitvijo) in
- informacijska opora (pogovarjanje o mnenjih in dejstvih, v zvezi z posameznikovimi tekočimi težavami).

Poleg tega pravi, da je učinkovita socialna opora sestavljena primarno iz emocionalne socialne opore, ki jo zagotavljajo pomembni drugi (Thoits v Hlebec 1999: 13).

Po novejših opredelitvah socialne opore, je socialna opora interakcijski in komunikacijski proces med člani omrežja ali pa gre za kompleksen pretok sredstev in dobrin med člani omrežja. Takšno opredelitev zagovarjata avtorja House in Vaux.

Vauxsov model socialne opore loči dejansko socialno oporo od percepcije socialne opore. Socialna opora je pri njem definirana s tremi dimenzijami: omrežni viri, oporno vedenje in vrednotenje socialne opore. House pa razlikuje med štirimi oblikami socialne opore, in sicer med emocionalno, instrumentalno, informacijsko in evalvacijsko.

Socialna opora je sicer dinamični proces transakcije med posameznikom in njegovim omrežjem, ki poteka v nekem socialnem kontekstu (Shumaker in Brownell v Vaux 1988: 26). Posameznik mora biti sposoben razviti socialno omrežje, ga ohranjati in aktivirati vire socialne opore ter na osnovi preteklih interakcij razviti vrednotenje opornega omrežja. Te dejavnosti so pod vplivom posameznikovih osebnostnih značilnosti in socialnih kontekstov (Hlebec in Kogovšek 2003: 111).

Z leti se je tako na osnovi teoretičnih opredelitev in empiričnih študij oblikoval konsenz, po katerem vrste socialne opore lahko uvrstimo v štiri večje skupine:

- Instrumentalna (tudi materialna) opora se nanaša na pomoč, izmenjavo v materialnem smislu (posojanje denarja, orodja, pomoč pri hišnih opravilih ipd.).

Osebe, ki zagotavljajo to vrsto socialne opore, so navadno specializirane osebe, ki niso nujno pomembne in so zamenljive.

- Informacijska opora se nanaša na informacije, ki jih oseba potrebuje ob kaki večji življenjski spremembi (ob selitvi, iskanju nove službe). To oporo navadno zagotavljajo osebe, ki so tesno povezane s posameznikom.
- Emocionalna opora je pomoč ob večjih ali manjših življenjskih krizah (smrti bližnjega, ločitvi, težavah v družini ali na delovnem mestu). Pri emocionalni opori gre za informacijo, da je posameznik cenjen in sprejet. Emocionalno oporo zagotavljajo osebe, ki so s posameznikom močno in intimno povezane. Ti odnosi so trajnejši in manj variabilni.
- Druženje, ki predstavlja socialno oporo v obliki neformalnega občasnega druženja (izleti, obiskovanje). Posamezniku daje občutek pripadnosti in izpolnjuje potrebo po socialnih stikih (Kogovšek 2001: 36; Cohen in Wills 1985: 231; Zemljič in Hlebec 2001: 203).

Katera izmed štirih naštetih oblik socialne opore je učinkovita pri posamezniku je odvisno od konkretne situacije. Seveda ne smemo zanemariti tudi dejstva, kdo oporo daje. Ponavadi je najučinkovitejši ščit pred stresom emocionalna opora, ki vsebuje empatijo in skrb, ki sta ključni za obvladovanje stresa. V nekaterih situacijah je za obvladovanje krize potrebnih več vrst opore.

Nekateri avtorji navajajo še nekaj drugih oblik socialne opore (Richman in drugi v Richman in drugi 1998: 310). Te so na primer:

- poslušanje posameznika, ne da bi mu pri tem dajal nasvete in ne da bi ga pri tem obsojal (angl. »listening support«);
- emocionalna opora posamezniku in pomoč pri tem, da lahko posameznik sam ovrednoti svoje vedenje, vrednote in občutke (angl. »emotional challenge support«);
- nekdo, ki je podoben prejemniku opore in vidi stvari, kot jih vidi on, pomaga potrditi njegov pogled na svet (angl. »reality confirmation support«);
- da nekdo ceni, spoštuje in priznava trud, ki ga je posameznik vložil v neko delo (angl. »task appreciation support«);

- motiviranje posameznika za nadaljevanje dela in njegovo večjo aktivnost (angl. »task challenge support«);
- preskrbovanje posameznika s finančno pomočjo, materialnimi dobrinami in darili (angl. »tangible assistance support«);
- in pomoč v obliki storitev (angl. »personal assistance support«).

Iz naštetih oblik socialne opore je razvidno, da gre le za natančnejšo razdelitev glavnih štirih oblik socialne opore.

2.4 Zaznava socialne opore

Po Vauxu predstavlja tretji element socialne opore njena subjektivna zaznava – subjektivna ocena prejete socialne opore. Gre predvsem za to, kako posameznik dojema (percipira) dobljeno oporo in jo interpretira v konkretnem odnosu med sabo in tistim, ki oporo daje. Zaznava ali ocena je primarni indikator kakovosti zagotavljanja opore. Zaznava lahko zajema mnoge oblike, kot so zadovoljstvo z oporo, občutek pripadnosti, občutek, da drugi skrbijo zate in spoštovanje.

Zaznava socialne opore je posameznikova subjektivna ocena ali evalvacija opornih odnosov in opornega obnašanja. Prvi vidik subjektivne zaznave opore je ocena prisotnosti virov socialne opore – ali posamezniki menijo, da bi se v konkretni situaciji lahko obrnili na nekoga za določeno pomoč. Drugi vidik pa je zaznava zadostnosti in kakovosti opore. Je kot neke vrste indikator, ki kaže, kako kakovostna je socialna opora. Pri tem gre večinoma za zadovoljstvo z oporo, pa tudi za občutek pripadnosti in za občutek, da je za posameznika poskrbljeno (Hlebec in Kogovšek 2003: 106).

Nekateri teoretiki socialne opore trdijo, da se socialna opora razvija z zgodnjo interakcijo s primarnimi skrbniki. Če so ti prvi odnosi pozitivni, otrok zaznava, da se ljudje zanj zanimajo, ima občutek sprejetosti. Ta občutek sprejetosti vpliva na razvoj otrokovih interakcij z drugimi osebami v okolju, ki na ta način potrdijo njegova pričakovanja. Otrok, ki pričakuje, da bo spoštovan, vstopa v neko situacijo z zaupanjem, samozavestjo. Čez čas

se ta občutek sprejetosti utrdi in posploši v splošen model socialne opore (Thompson Ross in drugi 1999: 897).

Dobljena opora se večinoma zbira pri prejemniku socialne opore, iz tega vidika je še posebej pomembno, kako posameznik zaznava to oporo. Sprejemanje socialne opore je lahko zaznano drugače, kot je bil dejanski namen dajanja socialne opore. V konkretni situaciji lahko nekdo ponudi pomoč drugemu, vendar lahko ta prejemnik opore zazna dejanje kot oporno, ali pa ga zazna kot neoporno (Kogovšek 2001: 35).

Ločimo več razlogov, zakaj nekdo ni zadovoljen s prejeto socialno oporo. Posameznik se lahko ob prejeti opori, na primer počuti preveč nadzorovanega in to v njem povzroči občutek nekompetentnosti (Kogovšek 2001: 38). Drugi razlog za nezadovoljstvo s prejeto oporo je lahko v neustrezni opori v konkretni situaciji. »V določeni situaciji se pojavi razkorak med dejanjem, ki je sicer mišljeno kot oporno, a je iz določenih razlogov percipirano kot neustrezno in tako opora zgreši svoj namen in povzroči občutek nezadovoljstva.« (Kogovšek 2001: 42)

Na to, kako bo nekdo zaznal socialno oporo, vplivajo razlike v medosebnih značilnostih posameznikov, na primer družabnost, samozavest, samospoštovanje, osamljenost, socialna kompetentnost, emocionalna stabilnost in druge lastnosti. Medosebne značilnosti pogosto bolje pojasnjujejo zaznavo socialne opore kot drugi dejavniki, na primer dejanska socialna opora. To lahko najverjetneje pojasnimo z relativno stabilnostjo teh medosebnih značilnosti (Pierce in drugi v Rogelj in drugi 2004: 17). Zadovoljstvo z oporo je povezano z nekaterimi značilnostmi medosebnih odnosov, razpoložljivost socialne opore pa je povezana s socialnimi veščinami posameznika. Posamezniki, ki so bolj družabni, so bolj sproščeni v različnih situacijah, to pa vpliva tako na dajanje in prejemanje ter tudi na zaznavo socialne opore.

Kako bo posameznik dojel prejeto socialno oporo, je odvisno tudi od odnosov znotraj njegovega socialnega omrežja, ki predstavljajo vir socialne opore. Če posameznik v teh odnosih ne najde pravega zadovoljstva, če odnosi niso pristni, bo posameznik slabše ocenjeval prejeto socialno oporo tega omrežja, kakor dejansko je. Poleg tega so pri oceni socialne opore pomembne tudi posameznikove osebne značilnosti. V literaturi Kogovškova omenja raziskavo in opredelitev posameznikove osebnosti na ekstravertirano

(odprto) in introvertirano (zaprto) osebnost. Ekstravertirane osebnosti poročajo o večjem številu ljudi, s katerimi se čutijo blizu, so bolj odprtega značaja, poznajo več ljudi, so družabnejše in so nasploh bolj zadovoljne s prejeta socialno oporo svojega socialnega omrežja. Introvertirane osebnosti imajo manjša omrežja, poročajo o nižjem zadovoljstvu s socialno oporo, slabše ocenjujejo svoje prijateljske vezi, so bolj zadržane in manj družabne ter se nasploh manj obračajo po pomoč (Pierce in drugi v Rogelj in drugi 2004: 44).

»Sarason in Sarason poročata o tesni povezavi med percipirano dostopnostjo opore ter zadovoljstvom s to oporo in osebnostnimi značilnostmi. Pokazalo se je, da sta tako percipirana dostopnost opore kot zadovoljstvo z njo negativno povezana z anksioznostjo, depresivnostjo, sovražnostjo in nevrotičnostjo ter pozitivno povezana z ekstravertiranostjo« (Sarason in Sarason v Kogovšek 2001: 102). Prav tako se je pokazalo, da je depresivnost negativno povezana s številom prijateljev in pogostostjo stikov s sorodniki in prijatelji.

Posamezniki, ki prejemajo več socialne opore so navadno boljšega zdravja in počutja kot tisti, ki prejemajo manj opore. Prav tako tisti z več socialne opore sebe opišejo bolj pozitivno (Newcomb in Keefe v Rogelj in drugi 2004).

Raziskovalci so ugotovili, da je percipirana opora visoko stabilna čez celo življenje, torej se skoraj ne spreminja (Sarason in drugi 1983; Heitzmann & Kaprlan v Thompson Ross in drugi 1999: 896).

3. OMREŽJA SOCIALNE OPORE

Vedno pogostejši pristop raziskovanja različnih družbenih pojavov postaja analiza socialnih omrežij. Ljudje nismo izolirani posamezniki, ampak smo med seboj povezani v kompleksna omrežja medsebojnih odnosov in veliko stališč, mnenj se oblikuje, spreminja ter vzdržuje prav v odnosih in interakcijah posameznika z zanj pomembnimi ljudmi. Pri analizi socialnih omrežij gre za opazovanje relacijskih podatkov, to je opazovanje odnosov med enotami omrežij (npr. medosebni odnosi, izmenjava socialne opore itd.), ne pa za opazovanje značilnosti enot oziroma spremenljivk (npr. spol, starost, izobrazba itd.), kar je značilno za klasičen način analize. Analiza socialnih omrežij omogoča merjenje in analiziranje značilnosti socialnih omrežij posameznikov in položajev, ki jih imajo posamezniki znotraj teh omrežij – strukturo omrežij, značilnosti članov omrežij, značilnosti in moč vezi med člani omrežij ipd. (Garton in drugi 1997: 214; Hlebec 2001: 64; Kogovšek 2001: 12, Kogovšek in Ferligoj 2003, 129; Zemljič in Hlebec 2001: 191). Eno najpomembnejših področij raziskovanja socialnih omrežij je njegova povezava z analizo socialne opore.

Pristop na način analize socialnih omrežij (omrežni pristop) povezuje analizo socialne opore s pristopom, ki se osredotoča na merjenje različnih odnosov posameznika in značilnosti teh odnosov in članov omrežja, pri čemer so razsežnosti socialne opore bolj ali manj implicitna vsebina številnih analiz socialnih omrežij, oziroma se šteje, da različni indikatorji na ravni omrežja merijo razsežnosti socialne opore oziroma, da so določene lastnosti socialnih omrežij povezane z indikatorji zdravja in dobrega počutja (Hlebec in Kogovšek 2003: 115). Na tem področju je pomembno raziskovanje različnih značilnosti omrežij socialne opore, kot so velikost in gostota omrežja, moč vezi, homogenost vezi in geografska razpršenost omrežja, na katerega se posameznik obrača v težkih življenjskih situacijah. Prav tako je pomembno raziskovanje vpliva delovanja omrežij socialne opore na zdravje in dobro počutje posameznikov in na njihovo zadovoljstvo s prejeto socialno oporo. Kakovostna socialna opora je namreč pomemben kazalec zdravja in dobrega počutja ljudi. Na drugi strani pa so lahko posledica nezadostne socialne opore ali prevladujočih negativnih interakcij s pomembnimi drugimi, slabše zdravje in počutje posameznika (Hlebec in Kogovšek 2003: 115; Kana`iaupuni in drugi 2005: 112; Kogovšek

in Ferligoj 2003: 129; Kogovšek in drugi 2003: 183). Vsi tovrstni podatki, pa so izjemno pomembni za načrtovanje konkretnih programov socialne pomoči.

3.1 Opredelitev socialnih omrežij

Z obravnavanjem socialnih omrežij in elementov zaupanja se pozornost s formalnih institucij prenaša zlasti na vmesni prostor med formalnimi institucijami in zasebno sfero. Omenjeni prostor je pomemben predvsem kot vmesni prostor, na eni strani klasičnih domen kakovosti življenja (formalno-institucionalna sfera javnih politik na področju zdravstva, izobraževanja, socialne varnosti ipd.) in na drugi strani zasebnim, vsakdanjim življenjem posameznika. Ta prostor lahko razumemo kot okvir, v katerem delujejo raznolika socialna omrežja, kjer posamezniki, sami ali v skupinah, upravljajo s kakovostjo življenja (Mandić in Hlebec 2005: 264).

Socialno omrežje je sestavljeno iz množice akterjev in njihovih medsebojnih odnosov. Akterji so lahko ljudje, skupine ljudi, ustanove ali druge družbene entitete, ki jih določeni družbeni odnosi povezujejo skupaj (na primer prijateljstvo, partnerstvo, sorodstvene vezi, izmenjava informacij, izmenjava različnih oblik socialne opore, poslovne transakcije, pogovarjanje, pošiljanje sporočil in druge). Enota analize torej ni posameznik, ampak entiteta, ki jo sestavljajo dva ali več posameznikov ter relacije med njimi. Analiza socialnih omrežij se osredotoča na preučevanje vzorcev relacij med določenimi akterji, izmenjavo različnih virov med njimi (izmenjava informacij, socialne opore, materialnih sredstev itd.) ter ugotavlja družbene posledice teh odnosov in omrežij (Garton in drugi 1997: 2; Marsden in Campbell v Papakyriazis in Boudourides 2001: 2; Kogovšek 2001: 15).

Raziskovanje socialnih omrežij v Sloveniji se umešča v pozna osemdeseta leta prejšnjega stoletja (Iglič 1988: 82), takrat so se imenovala še »socialne mreže«. Socialna mreža po Igličevi pomeni posameznikovo socialno okolje, ki je določeno z množico enot (te enote so lahko posameznik, skupine, organizacije ipd.), ki jih povezujejo socialne vezi. Posameznikovo vedenje je mogoče v veliki meri pojasniti z lastnostmi te mreže in posameznikovim položajem v njej. Socialno omrežje danes po novejši opredelitvi

vključuje relativno stabilne vezi, ki jih posameznik vzdržuje s svojim socialnim okoljem. Te vezi so lahko realizirane v smislu, da posamezniku v trenutku merjenja omogočajo dostop do različnih resursov (pomoči v gospodinjstvu, informacij, denarja ipd.) ali ga povezujejo v organizacijske kontekste (v prostovoljne organizacije ali delovno okolje) ali pa zadovoljujejo njegove potrebe po intimnosti in družabnosti (Iglič 2001: 170).

Analiza socialnih omrežij se za razliko od standardnega družboslovnega raziskovanja, ki družbene pojave in delovanje posameznikov pojasnjuje predvsem z demografskimi dejavniki, usmeri na pojasnjevanje delovanja posameznikov z značilnostmi omrežij in s položaji v njih (Wasserman in Faust 1998: 17–21).

Analiziramo lahko različne lastnosti omrežij. Običajno govorimo o dveh ravneh analize in sicer lahko analiziramo interakcijske (lastnosti posameznih vezi) ali morfološke lastnosti omrežij (značilnosti omrežja v celoti). Kar se tiče značilnosti posameznih vezi (torej vezi med posameznikom in člani opornega omrežja) običajno opazujemo moč vezi, stopnjo intimne povezanosti, vzajemnost izmenjave, multipleksnost vlog ali vsebin, pogostost stikov in negativne vsebine. Najpogosteje opazovane značilnosti omrežja v celoti so velikost⁴, gostota⁵, sestava⁶ in homogenost⁷ omrežja (Garton in drugi 1997: 58; Kogovšek in drugi 2003: 184; Mitchell v Iglič 1988: 84).

Poznamo dve osnovni vrsti socialnih omrežij, popolno in egocentrično:

- tipičen primer za popolno omrežje sta šolski razred in člani nekega društva. Pri popolnem omrežju opazujemo vse pripadajoče relacije (npr. prijateljski odnosi, izmenjava socialne opore) v določeni medsebojno povezani skupini enot (oseb). V tem primeru torej vsi anketiranci poročajo o svojih relacijah z drugimi člani

⁴ Velikost je preprosto število alterjev v posameznikovem omrežju (Marsden 1987: 124).

⁵ Gre za delež obstoječih vezi v celoti potencialnih vezi med akterji v mreži. Če predpostavljamo, da med dvema točkama (osebama) ne more biti večkratnih povezav, je gostota število med 0 (alterji se med seboj ne poznajo) in 1 (alterji so si med seboj blizu). Višje kot je število, bolj gosto je omrežje. Gosta omrežja so na primer tesno povezane družine, kjer se večina alterjev zanaša le na pomoč iz te družine (Marsden 1987: 124).

⁶ Pomeni delež prisotnosti alterjev posameznih značilnosti v socialnem omrežju. Posledično pa to pomeni kakovost pomoči s strani članov omrežja. V empiričnem smislu je izražen kot delež posameznih relacij, k katerimi je ego povezan (na primer % prijateljev). Pomembni so odnosi med posameznikom in alterji, ki jih lahko razdelimo v določene kategorije, na primer na sorodstvene in nesorodstvene (Burt, van der Poel, Ruan v Kogovšek 2001: 76).

⁷ Več kot je alterjev v omrežju, ki pripadajo istemu razredu, glede na izbrano akterjevo lastnost, višja je stopnja homogenosti. Gre za podobnost alterjevih individualnih karakteristik z akterjem. Empirično se homogenost izraža kot odstotek glede na spol, starost, izobrazbo ipd. Mere homogenosti oziroma

omrežja. Pri egocentričnem (osebnem) omrežju pa opazujemo posamezno enoto, imenovano ego in eno ali več relacij, ki so definirane med njo in določenim številom drugih enot, ki jih imenujemo alterji. V tem primeru torej anketiranci (egi) poročajo zase in za člane (alterje) svojega omrežja (Kogovšek in Ferligoj 2003: 129–130; Zemljič in Hlebec 2001: 192);

- v egocentrično socialno omrežje so vključeni le tisti akterji in socialne vezi med njimi, katere anketiranec (ego) prepozna kot prisotne v mreži. »Meje egocentrične mreže določa izbrani fokalni akter (ego)« (Iglič 1988: 82). Kateri del vezi med egom in akterji v njegovem okolju bo vključen v mrežo, je odvisno od izbranega generatorja imen. Vez med egom in alterjem je lahko različna, razlikuje se po obliki (intenziteti) in vsebini (razlog pojavljanja) vezi (Iglič 1988: 82).

Gilchristova (2004: 46) socialna omrežja obravnava kot način organizacije in združevanja posameznikov, ki delujejo znotraj omrežja na osnovi sodelovanja. Ta omrežja omogočajo, da se viri in informacije izmenjujejo ter delijo preko meja organizacij in skupin. Omrežja delujejo na podlagi skupnih vrednot in neformalnih razmerij, ki temeljijo na principu vzajemnosti. Kot najpomembnejše za obstoj omrežij omenja komuniciranje, saj se informacije znotraj omrežja spremenijo do te mere, da se približajo posamezniku in mu tako omogočajo razumevanje konkretne situacije. Avtorica pravi, da se skozi komuniciranje znotraj omrežja gradi občutek kolektivne identitete, skupnosti in pojmovanje »skupnega dobra«, kar pa je osnova za kolektivno delovanje. Gilchristova pripisuje velik pomen razmerjem, ki temeljijo na medsebojni podpori in katera so, kot pravi sama, nujen predpogoj za začetek kolektivnega delovanja. »Omrežja pomagajo ljudem, da se učijo na izkušnjah drugih, artikulirajo osebne probleme kot skupna vprašanja in se organizirajo za kolektivno akcijo« (Gilchrist 2004: 49 v Mandić in Hlebec 2005: 267).

heterogenosti so najbolj direkten indikator enoličnosti oziroma raznovrstnosti oseb v posameznikovem socialnem omrežju (Granovetter, Lin, Campbell v Marsden, 1987: 124)

3.2 Socialni kapital

Analiza socialnih omrežij prinaša novo dimenzijo tudi v razpravo o socialnem kapitalu, to so povezave med ljudmi, ali bolje rečeno socialni kapital obstaja v povezavah med ljudmi.

Igličeva (2004: 158) socialni kapital opredeli kot merilec tistih lastnosti socialnih odnosov med posamezniki, ki omogočajo, da se med njimi razvije sodelovanje. Loči tri ravni socialnega kapitala: makro raven (zaznamujejo jo odnosi med ljudmi, ki se ne poznajo in niso članih istih omrežij), mikro raven (močne socialne vezi med ljudmi, ki se že dolgo poznajo, se pogosto srečujejo ali so v intimnih odnosih) in za mnoge avtorje najpomembnejšo mezzo raven (srednje močne in šibke vezi med ljudmi, ki so vključeni v skupna omrežja, kot na primer vezi s sodelavci, sosedi, ter vezi v večjih prijateljskih skupinah). Socialni kapital na tej (mezzo) ravni je ključen, saj se skozi te vezi oblikujeta skupinska pripadnost in zavzetost, ki presegata primarno raven, ter se vzpostavljajo odnosi zaupanja in vzajemnosti.

Nan Lin pravi, da se s socialnim kapitalom srečamo prav vsi, čeprav se tega ne zavedamo. Da pa bi človek razumel, kaj je socialni kapital, mora najprej razumeti, kaj sploh je kapital. Lin pravi, da so to viri, ki jih ljudje črpajo, da bi z njim nekaj naredili ali da bi se bolje počutili. Pojem le-tega je Nan Lin pojasnil na konkretnem primeru:

»Če moram nekam in potrebujem avto, tega pa nimam, imam pa prijatelja, ki ga ima in sem z njim v dobrem odnosu, si ga morda lahko sposodim, da bi dosegel cilj, to pa je vožnja do trgovine. Na koncu bom avto vrnil prijatelju. Kapital torej ni moj, ampak je prijatelj, vendar bom zaradi najinega socialnega odnosa lahko uporabil njegove vire za svoje dobro. Socialni kapital je torej kapital, ki ga sprostimo skozi odnose.« In zakaj je tako pomemben, da velja za enega najpomembnejših prispevkov sociologije drugim vedam? »Ker je človeški kapital omejen. V življenju ne moremo veliko pridobiti. Lahko se izobrazimo ali se v nečem izurimo. Relativno gledano je to znanje zelo omejeno. Toda poznamo veliko ljudi. Socialne mreže, to so naša poznanstva, so zelo koristne. Vem, da je o prijatelju zelo težko razmišljati kot o viru kapitala, a po drugi strani si prijatelji pomagamo, mar ne?« (Sobotna Priloga, 22. maj 2004)

Študije socialnega kapitala govorijo o njegovih posledicah na ekonomsko in politično življenje. Vendar analiza omrežij kaže, da ljudje nimajo več ali manj socialnega kapitala, temveč so različno močno vpeti v različne vrste socialnih omrežij (Iglič 2004: 72).

S socialnim kapitalom iz omrežij povezujemo kar nekaj pridobitev (Lin 2001: 6 v Jeriček 2004: 77):

- Pretok informacij: iz omrežij posameznik pridobiva koristne informacije, ki mu drugače niso dosegljive.
- Vpliv oziroma kontrola: če posameznik pripada več skupinam, ki se med seboj ne poznajo, ima posameznik možnost kontrole nad pretokom informacij.
- Socialna kredibilnost: na podlagi pripadnosti določeni skupini posameznik pridobi kredibilnost, zaupanje in na podlagi tega pridobi vire, ki jih drugače ne bi.
- Okrepitev posameznikove identitete: posameznik pripada določeni skupini (omrežju), zato lahko pridobi na veljavi v družbi. Kot član določene skupine, ima možnost pridobiti vire iz te skupine in tudi določen status.

Socialni kapital prinaša kar nekaj pridobitev, hkrati pa ima takšen koncept tudi nekaj slabosti. Sociologi že dolgo vedo, da se običajno ljudje družijo z ljudmi, s katerimi so si podobni. Običajno se je lažje pogovarjati z nekom, ki izhaja iz enakega družbenega okolja, ima podobno izobrazbo ali morda celo podoben okus za hrano in glasbo. To je po eni strani dobro, ker si na ta način ljudje tudi lažje pomagajo. Po drugi strani pa je slaba stran homofilije, kot se strokovno reče temu pojavu, da segregira družbo. To pomeni, da so na primer voditelji vedno v svojem krogu in delavci v svojem. Iz tega se je razvila neenakost. In tako načeloma velja pravilo, da bodo otroci bogatih imeli možnost najti dobro službo, otroci revnih pa bodo praviloma dobili slaba delovna mesta (Sobotna Priloga, 22. maj 2004).

3.2.1 Zaupanje in socialni kapital

Poleg socialnih omrežij, predstavlja zaupanje enega najpomembnejših indikatorjev socialnega kapitala. Teorije, ki opredeljujejo specifično našega trenutka (teorije moderne, post-moderne, družbe tveganja ipd.) nakazujejo povečano vlogo zaupanja in medosebnih

omrežij v delovanju formalnih sistemov. Pomen medosebnih odnosov in zaupanja se kaže v tem, da zapolnjujejo socialne strukture, sisteme, znanja in kulture v njihovih stičiščih, katerih povezovanje še ni regulirano (Eisenstadt 1984 v Iglič 2004: 153).

To povezovanje in zapolnjevanje vrzeli je prepuščeno akterju, ki pri tem izhaja iz vključenosti v socialna omrežja in medosebne odnose. (Eisenstadt 1984 v Iglič 2004: 153) Na akterjevo zaupanje v največji meri vpliva socialno okolje in njegova ocena, koliko je to okolje vredno zaupanja. Po drugi strani je zaupanje povezano tudi s samim akterjem, z njegovimi vrednotami in pozitivno naravnostjo do življenja. Odpira se problem medosebnega zaupanja kot izrazito moralnega problema (Iglič 2004: 155), saj naj bi posameznik v socialnih omrežjih in medosebnih odnosih deloval kar najbolj odprto in fleksibilno. Le takšno omrežno delovanje naj bi za družbo predstavljalo pomemben razvojni resurs, to pa pomeni, da mora biti akter sposoben vzpostaviti moralno držo, ki ga usmerja na način, da ne zlorabi zaupanja tujca zaradi lojalnosti prijatelju (Iglič 2004: 154).

Koncept zaupanja vključuje posameznika, njegovo temeljno zaupanje, zaupanje v bližnje osebe (osebno zaupanje), v širši krog ljudi in institucionalni okvir družbe (generalizirano zaupanje). Po drugi strani pa je po Bahovcu (2005: 223) zaupanje del kulturne mentalitete. Pomembnost tega faktorja je dokazal Putnam s sodelavci (Bahovec 2005: 245) v analizi razlik v zaupanju v treh delih Italije. V njej se je pokazalo, da kulturne razlike pomembno vplivajo na zaupanje oziroma nezaupanje, kjer pa tiči tudi eden glavnih razlogov, zakaj je srednja Italija razvila lokalno demokracijo in podjetniško ekonomijo uspešnejše kot jug in kot sever Italije.

Medsebojno zaupanje v skupini Fisher in Elis pojmujeta kot karakterno lastnost vsake uspešne skupine, ki stremi k doseganju skupnih ciljev in sprejema skupne odločitve. Zaupanje med člani določene skupine je ključno za uspešnost le te, pri tem pa je ključno vprašanje definicije zaupanja. Gre za odnos – razmerje med člani ter ne za samo obnašanje članov. Njuna trditev, da zaupanje ni enosmerno, temveč poteka v vseh smereh, vključujoč vse člane skupine, je podkrepljena s konkretnim primerom: »Če A zaupa B, vendar B ne zaupa A, potem ne moremo govoriti o zaupanju, ki bi dajal pomen njenemu razmerju.« (Fisher in Ellis 1990: 24).

Iz tega sledi, da je razvoj medsebojnega zaupanja nekakšen proces. Zaupanje ne zraste čez noč, temveč so potrebni čas, skupna preteklost, pozitivna pričakovanja med člani skupine ipd. Šele ko se vzpostavi takšno zaupanje, je mogoče dosegati skupne cilje.

Sedaj sta bila v okviru socialnega omrežja predstavljena socialni kapital in zaupanje, pred tem je bila v prvem poglavju na splošno opredeljena socialna opora. V naslednjem poglavju bo zagotavljanje primerne socialne opore povezano z določeno skupino ljudi – z mladostniki.

4. SOCIALNA OPORA MLADOSTNIKOV

4.1 Mladostništvo

Obdobje mladostništva predstavlja v doživljanju večine ljudi negotovost, skrivnostnost in tavanje pri iskanju samega sebe (Horvat in Magajnova 1987: 233).

Mladostništvo pomeni prehod iz otroštva v odraslost, iz nesamostojnega k samostojnemu življenju. V tej dobi se posameznik izoblikuje v vlogo odrasle osebe, ki bo morala skrbeti sama zase in tudi za druge (Musek in Pečjak 1996: 213).

Horvat in Magajnova (1987: 233) pravita, da je mladostništvo: *»obdobje in proces duševnega dozorevanja iz otroka v odraslega. Proces dozorevanja poteka preko medsebojnega delovanja med otrokom in njegovim predmetnim in družbenim okoljem. Od odvisnosti in zaščitenosti v lastni družini mora posameznik preiti na samostojno odločanje in delovanje ter skrb za druge, to pa zahteva reorganizacijo odnosa do sebe in sveta, pridobitev mnogih novih stališč in zmožnosti.«*

V mladostništvu se mladostniki ukvarjajo predvsem s tem, *»kdo oni čutijo, da so in kako naj vloge in sposobnosti, ki so jih osvojili v otroštvu, združijo z zahtevami okolja in časa, v katerem živijo«*, poudarja Erikson (v Evans in Poole 1991: 185).

Mladostniki so zelo kritični do staršev. Še posebej so občutljivi na nedoslednost staršev, če na primer govorijo nekaj drugega, kar dejansko počnejo. Prizadevanje za samostojnost pogosto spremlja tudi kljubovanje, saj staršem pogosto očitajo njihove nazore, načine ravnanja ipd. (Horvat in Magajna 1987: 246).

Na poti od odvisnosti k relativni samostojnosti Roche in Tucker (v Mrgole 2003) pravita, da morajo mladi pridobiti izkušnje za naslednje življenjske funkcije:

- pridobitev izobraževalnih (poklicnih) kompetenc kot ključa za vstop na trg delovne sile,

- se stanovanjsko osamosvojiti in
- razviti nove oblike partnerstva (prehod od starševske naveze na ustvarjanje lastne družine).

Zdrav razvoj mladostnika je lažji v družinah, ki spodbujajo avtonomijo, kjer je nadzor fleksibilen in uravnotežen, s podporo in sprejemanjem staršev. V času, ko se mladostniki osamosvajajo, še vedno potrebujejo njihovo podporo in ljubezen, sam mladostnik namreč še vedno niha med željo po varnosti in neodvisnostjo (Poljšak Škraban 2002: 389).

Otrok v dobi adolescence od staršev zahteva visoko stopnjo zrelosti in le zreli, srečni in zadovoljni zakonski partnerji so kot starši sposobni pomagati adolescentu prebroditi obdobje mladostništva, katerega rezultat je *»razvita in izgrajena identiteta, uspela individuacija, osamosvajanje in ločevanje s sposobnostjo vzpostavitve kakovostnih odraslih partnerskih odnosov«* (Poljšak Škraban 2002: 389).

4.2 Mladi danes

Prehod iz mladostništva v odraslost je dandanes zapleten, saj ni simboličnih obrednih prehodov in pot v odraslost ni jasno označena. Gre za večletni proces, kar samo odraščanje pogosto oteži (Hendry in drugi 1993: 175).

Mladina je kot družbena skupina okupirana z nalogami, kjer proces prehoda od otroštva v odraslost navidezno urejajo in nadzorujejo formalizirani socializacijski agensi (izobraževanje, zdravstvene, zaposlitvene, kulturne ustanove), ki delujejo po načelu motiviranja mladih »od zgoraj«; torej po načelih, kjer nekdo drug s pozicije moči določa, kaj naj bi bilo dobro in koristno za mlade. Reakcija mladih je v odgovoru, da so vse opisane ponudbe brez smisla (Mrgole 2003: 19).

Ob znanjih, ki jih dokazujejo šolska spričevala, mladi potrebujejo še znanja, ki so uporabna za življenje. Namesto institucionalnih modelov discipliniranja mladi potrebujejo širšo družbeno socializacijo in možnost ustvarjanja lastnih socialnih mrež. Ob storitvah profesionalnega svetovanja potrebujejo še možnost posredovanja in učenja iz izkušenj (Mrgole 2003: 16).

V sodobnosti se soočamo tudi s spremenjenimi družinskimi oblikami, razmerja pa so vse manj stabilna. Tako tudi Giddens (Filipović 2006: 212) pravi, da ljudje postajajo vse bolj zahtevni in ko jim nek odnos ne ustreza več, si poiščejo novega.

Mladi so danes, v pluralistični družbi, izpostavljeni velikemu številu življenjskih stilov, ki si jih lahko izberejo. Večja svoboda izbire pa hkrati prinaša tudi večja tveganja in sami smo odgovorni za posledice morebitnih napačnih odločitev. Mladi so izpostavljeni različnim tveganjem, na primer brezposelnosti, najstniški nosečnosti, odvisnosti od drog, samomoru, izpadu iz izobraževalnega sistema. To so nekatere najbolj skrajne cene, ki jih mladi plačujejo za povečano svobodo. Zato, ker je vpliv »napačnih« odločitev na posameznika, družine in širšo družbo izjemno velik, je res pomembno razumeti in poznati razvojna dogajanja v mladostništvu in prehodu v odraslost.

S tveganji je povezana tudi naraščajoča negotovost prehodov v odraslost, ki jo je zaznati tako pri nas kot tudi v zahodnem svetu. *»Imamo opraviti s številčno vedno »tanjšim« segmentom mladih, ki jih že od rojstva spremlja mešanica skrbi za prihodnost. Problemi mladih so vezani predvsem na glavna področja in dejavnosti, ki so odločilne ne samo za mladost ampak predvsem za vstop v odraslost; to so izobraževanje, zaposlovanje, odnosi z vrstniki ipd.«* (Nastran Ule 2002: 224).

Danes je med mladimi vedno več malodušja, motivacija upada (enako je tudi pri študentih), večinoma so usmerjeni v ta trenutek pravi Horvat (2000). Dolgoročnih ciljev večinoma ne dosegajo (na primer diplome), živijo po načelu, potrebno je »delati s pametjo, ne samo veliko«.

Značilno za mlade v devetdesetih je, da so se: *»preusmerili iz ukvarjanja z družbo v ukvarjanje s samim seboj«*, piše Geržinova (1996: 23).

Danes se mladi *»medlo in pasivno odzivajo na velike spremembe v družbi in v procesu umeščanja v družbo. Preferirajo zasebni angažma pred javnim angažmajem, najbolj cenijo mir in varno življenje, v ekonomskem osamosvajanju pa se po večini zatekajo po pomoč k staršem. Te težnje kažejo na to, da velik del mladih v Sloveniji doživlja svet bolj kot grožnjo, pred katero se umikajo, kot pa izziv, ki ga morajo sprejeti in nanj produktivno odgovoriti s svojimi inovacijami, eksperimentom, z življenjskimi stili ipd.«* (Geržina 1996: 23).

Iz raziskav, ki jih je izvedla Uletova s sodelavci (2000) je razvidna slika dokaj pasivne generacije. Mladi se najboljše počutijo v varnem krogu zasebnosti in svojih izvornih družin,

kar pomeni podaljševanje otroštva. V manjši meri so pripravljene na izzive in tveganja javnega življenja in tudi ne kažejo želje po družbenem uveljavljanju. Hkrati pa so manj odprti in sprejemljivi za izzive in manj tolerantni do drugačnosti.

4.3 Mladostništvo in socialna opora

Kot pravi Vaux (1988: 204) je v mladostniškem obdobju najpomembnejše vprašanje njegove identitete. To je obdobje velikih fizičnih (pubertetnih) sprememb, ki označujejo konec otroštva, hkrati je to tudi obdobje, ko je posameznik vse bolj primoran sprejemati lastne in odgovorne odločitve. Ključnega pomena za mladostnika je, kako ga vidijo drugi in kako lahko svoje, v otroštvu pridobljene talente in spretnosti, vključi v vlogo odraslega človeka. Potrebe socialne opore v tej fazi vključujejo podporo pri odločitvah, prepoznavanje mladostnikovih močnih točk in interesov, to vključuje tudi jasne pohvale (na primer: »To si res odlično naredil.«), ter seveda zagotavljanje emocionalne opore. Tisti, ki oporo dajejo, imajo težko nalogo, saj morajo biti zelo dovezetni in občutljivi za mladostnikove potrebe.

Ena izmed značilnosti teorije osebnosti (Carla Rogersa) je, da je temeljna potreba človekove osebnosti, potreba po pozitivnem vrednotenju, torej potreba po ljubezni, spoštovanju in naklonjenosti. Sam pravi, da skoraj vsakega človeka brezpogojno pozitivno ceni in sprejema vsaj en človek. To brezpogojno pozitivno vrednotenje je še posebej pomembno s strani posameznikovega neposrednega socialnega omrežja, s tem se namreč posameznik osvobaja potrebe po nenehnem prizadevanju za socialno odobravanje. Hkrati pa mu omogoča, da raziskuje svojo nadarjenost, nagnjenja in zmožnosti (Hayes in Orell 1998: 281).

Poleg tega Rogers trdi, da je imela večina njegovih nevrotičnih klientov starše, ki jim niso dajali dovolj močnega občutka, da jih imajo radi, ampak so svojo ljubezen vedno pogojevali z otrokovim »dobrim vedenjem« (Hayes in Orell 1998: 281).

Posameznik potrebuje zadostno socialno oporo s strani družinskih članov, še posebno mladostnik s strani staršev. Njihova opora se nekoliko zmanjša, ko mladostnik odrašča in se vse bolj obrača k svojim vrstnikom. Za mladostnika je pomembno, da čuti, da mu

njegovo omrežje daje oporo, takrat ko jo potrebuje. Ta podpora ima pomembno vlogo za posameznikov razvoj.

Človekov razvoj poteka po Eriksonu skozi oblikovanje identitete oz. samopodobe. »Samopodoba je celota predstav in pojmov, ki jih oblikujemo o samem sebi« (Pečjak in Musek 1996: 277). Posameznik se s temi predstavami identificira v zunanjem svetu. Značilna samopodoba se pojavi na vsaki stopnji razvoja in je izid razrešitve temeljnih psihičnih soočenj, problemov in konfliktov prejšnje stopnje. To Erikson imenuje identitetna kriza in od uspešne razrešitve le-te je odvisno, kako uspešno bo potekal nadaljnji razvoj posameznika (Pečjak in Musek 1996: 239). To krizo identitete lahko mladostnik rešuje preko svojega socialnega omrežja.

Doživljanje samega sebe oz. samopodoba ima pomemben vpliv na naše ravnanje in odnose z drugimi ljudmi. Pojem samopodobe je sestavljen iz podobe telesne sheme in vrednotenja samega sebe (Horvat in Magajna 1989: 105).

Nezadostna socialna opora s strani staršev je razlog, da se posameznik lahko razvije v osebo z nizko samopodobo. Nizka samopodoba pa je že sama po sebi morebitni povod za probleme. Rešitev vidi Rogers v brezpogojnem sprejemanju, spoštovanju s strani neke osebe ter v osvoboditvi potrebe po iskanju odobravanja (Hayes in Orell 1998: 281).

Josselsons (v Evans in Poole 1991) pravi, da oblikovanje identitete vključuje tako individuacijo, ločevanje od drugih, prav tako pa tudi pridobivanje avtonomije, oddaljevanje od primarnih družinskih odnosov k drugim odnosom, vlogam in aktivnostim.

V obdobju mladostništva začne posameznik vse bolj prevzemati odgovornost za svoja dejanja, vendar še vedno potrebuje nekoga, ki bo ob njem in mu bo nudil oporo, še posebno pri težkih odločitvah in v kriznih situacijah. Z leti vse bolj pomembno vlogo dobivajo tudi njegovi vrstniki. Za zdrav razvoj mladostnika je pomembno, da se mladostnik lahko osamosvoji in postane čustveno neodvisen. Straši so pomembni predvsem z vidika materialne in informacijske socialne opore. V raziskavah (Lord in drugi 1994 v Iakson in Jarvis 1998: 6) so ugotovili, da imajo mladostniki, ki prejemajo podporo s strani staršev in jim starši dopuščajo dovolj svobode pri odločanju, več samozavesti in lažje sprejemajo lastne odločitve.

V tem poglavju je bilo do sedaj predstavljeno obdobje mladostništva in z njim povezane potrebe po zagotovitvi pogojev za mladostnikov ustrezen razvoj. Za tak razvoj je potrebna primerna socialna opora. Z zagotavljanjem le-te se ukvarja tudi več organizacij, ki delujejo na področju mladinskega dela. Več o tem v nadaljevanju.

4.4 Mladinsko delo

Čeprav polje mladinskega dela sega v samo srčiko ideoloških in drugih mehanizmov dela in drugih mehanizmov razporeditve in organizacije družbene moči ter sodobnih socialnih odnosov, je le to nastalo kot eno izmed manj cenjenih oblik socialnega delovanja modernega človeka (Fiškovec v Priročnik za trenerje 2003: 5).

V Sloveniji se začne nova mladinska politika z letom 1990 in ustanovitvijo Mladinskega sveta Slovenije ter pozneje z delovanjem Urada RS za mladino (Mrgole 2003: 12). Danes se z organizacijo različnih mladinskih programov ukvarja vse več nevladnih, vladnih in drugih organizacij. Posebno v urbanih okoljih, je veliko različnih programov, kjer mladi lahko sodelujejo. Krovna organizacija mladinskih organizacij je Mladinski svet Slovenije (MSS). Trenutno pa obstaja 41 lokalnih Mladinskih svetov po vsej Sloveniji, kot na primer Mladinski svet Ljubljane, Nove Gorice, Dupleka, Sevnice ipd. (Mladinski svet Slovenije⁸).

Programi, ki so namenjeni mladim so zelo različni. Kot navaja Mrgole (2003: 12–13) poznamo različne športne aktivnosti, skavte, tabornike, gasilce, programe društva prijateljev mladine, različne dogodke v knjižnici (od potopisnih predavanj naprej), glasbene in druge umetniške večere, pevske zборе, dramske skupine, programe izvenšolskega neformalnega in formalnega izobraževanja (jezikovne tečaje, delavnice za pridobivanje raznih umetnostnih in socialnih veščin ter spretnosti), sodelovanje v prostovoljnih skupinah samopomoči, študentskih klubih, političnih podmladkih, morda delujejo v lokalnem okolju tudi mladinski klub, mladinski center ali drugače poimenovana mladinska iniciativa. Če se mladi znajdejo v težavah, jim je na voljo polno programov pomoči. Če potrebujejo informacije, turistične in druge storitve, se jim ponujajo ustrezni servisi.

⁸ <http://www.mss.si/index.php?id=65>

Kljub temu, da je raznovrstnost poslanstev mladinskih organizacij velika, imajo večinoma naslednje skupne značilnosti (Cepin in Gornik 2003: 3; Kolarič 2002: 6):

- **so nevladne oz. zasebne**, torej niso strankarsko opredeljene. Institucionalno so ločene od države in njeni ustanovitelji oziroma lastniki so zasebne fizične in pravne osebe.
- **so neprofitne**, to pomeni, da je osnovni smisel njihovega obstoja delovanje v splošne družbeno koristne namene. Vse prihodke porabijo v korist organizacije in jih ne delijo kot dobiček svojim članom.
- **so prostovoljne ali volonterske**, delujejo predvsem na podlagi prostovoljnega dela in članstvo v njih ni zakonsko obvezno, pritegnejo pa večji ali manjši časovni ali denarni vložek volonterjev. Tudi osebe, ki za svoje delo prejemajo honorarje ali so redno zaposlene, strokovno delujejo predvsem v podporo prostovoljcem.

Ponudba mladinskih programov je res široka, vendar je na področju mladinske politike še vedno potrebno veliko storiti. Le redki so programi, ki se ne srečujejo s problemi nemotiviranosti in nezainteresiranosti mladih ali s preprosto neudeležbo. Veliko mladih različna ponudba organizacij ne pritegne oziroma se dejavnosti ne udeležijo.

V zadnjih desetletjih se je odnos med izvajalci mladinskih programov in sistemskimi dejavniki opazno spremenil v smeri, da so začeli prevladovati strokovni argumenti nad političnimi ali drugimi nepredvidljivimi interesi. Nacionalni način financiranja mladinskih dejavnosti je še vedno odločilni vzgib in pogoj za ohranjanje obstoječe mladinske kulture. Na drugi strani se je dokaj hitro utrdilo in oblikovalo organizirano dogajanje na slovenski mladinski kulturni sceni. Čas je, da se mladinsko delo prepozna kot temeljna dejavnost v okviru nacionalnega interesa, ter da se ustrezno profesionalizira in ovrednoti (Mrgole 2003: 24).

Neformalno delo z mladimi lahko opredelimo predvsem s ponudbo neformalnega izobraževanja mladih. Izobraževanje je proces pridobivanja znanj v učnem procesu, ki se ga udeleži posameznik. Neformalnost procesa pa pomeni, da poteka izven šolskih institucij in ne vodi k spremembi formalne stopnje izobrazbe (Ministrstvo za šolstvo in šport⁹).

⁹ <http://www.mss.si/index.php?id=29>

Polje neformalnega dela z mladimi zahteva zlasti preseganje odnosov, ki so se uveljavili s šolsko pedagogiko in jih akterji spontano vključujejo v sleherno aktivnost, ki ima pridih učenja ali posredovanja izkušenj, spretnosti in znanj. Neformalno posredovanje ni določeno ne z metodiko ne s starostjo, določeno je s cilji in notranjim odnosom posrednika do vsebin, ki jih posreduje (Mrgole 2003: 17).

4.4.1 Ulično delo

Šele v začetku osemdesetih let se začne govoriti o uličnem delu na poseben in pomenljiv način, predvsem po zaslugi strokovnih in kulturnih izmenjav med francoskimi in nemškimi socialnimi delavci. Ti so označili ulično delo predvsem v povezavi z zasvojenostjo. Geslo takšnih uličnih izkušenj je bilo »Ničesar ne delamo, smo le navzoči« (Maurizio v Baligač 1998: 5).

Ulico je možno razumeti samo kot neko pot znotraj naselja, lahko pa jo razumemo na način nekaterih mladih, kot prostor fizičnega in emocionalnega preživetja (Caliman v Baligač 1998: 85).

Ulica je v prvi vrsti prostor, kjer skupina živi z vsemi čustvenimi in spoznavnimi vrednotami, ki jih s seboj prinaša ta prostor. Na ulici je doživljanje odnosov ločilni prostor, po katerem se skupine ločijo ena od druge. Dovolj je opazovati teritorialno razmestitev teh skupin in kaj kmalu opazimo, kako ima vsaka skupina svoj prostor, svoj kotiček, svojo klopco. Kdor hoče stopiti v stik s temi neformalnimi skupinami, vstopa v njihov prostor, njihov dom (Piccoli v Baligač 1998: 87).

Ulica je prostor, kjer skupina živi odnos, zato mora tudi vzgojitelj na ulici najti možnost kako vstopiti v ta odnos. Izjemno pomembno je, da vzgojitelj ne vstopa kot »kolonizator«, kajti samo če njegova soudeležba in navzočnost spoštuje skupino in posameznike (to pa ne pomeni, da se mora vedno strinjati), bo lahko mladim nudil pomoč pri njihovih razvojnih nalogah (Maurizio v Baligač 1998: 5).

Razlogi zakaj se nekdo znajde na ulici, so različni. Zagotovo pa jih je moč povezati z nezadostno ali neustrezno socialno oporo, predvsem s strani družine. S psihološkega vidika mladostniki z vedenjsko, čutenjsko in mišljenjsko moteno osebnostjo postanejo potencialni kandidati uličnega življenja. V tem primeru gre za svojevrstno strukturo v teh družinah, katerih mladostniki so žrtve starševskih konfliktnih psihičnih vsebin, starši pa le te zanikajo in jih projicirajo na svoje otroke. Mladostniki na ulici ustvarjajo podoben model odnosov, kakršnih so bili od prej vajeni v svojih družinah. S tem pa skušajo razrešiti starševska potlačena, konfliktna in nerazrešena občutja. (Gostečnik v Baligač 1998: 33).

Na ulici se znajdejo tudi posamezniki, ki so zanemarjeni s strani svoje primarne družine. Zanemarjenost ostaja večinoma prikrita, ker je v prvi vrsti težko opredeliti, kaj to sploh je in seveda tudi zato, ker nima tako opaznih posledic, kot nastanejo na primer ob fizičnem nasilju. Vendar pa to še z daleč ne pomeni, da je zanemarjanje manj huda oblika zlorabe, kot katera koli druga oblika slabega ravnanja s posameznikom (Sedlar 2007: 6).

Situacija, v kateri se znajdejo mladostniki na ulici zahteva poleg emocionalne opore tudi učinkovito informacijsko oporo. Mladostnik potrebuje učinkovit nasvet, kako naj na primer nadaljuje pretrgano šolanje (v Sloveniji je vsako leto skoraj 6000 mladih ljudi, ki vstopijo na trg delovne sile brez ustrezne izobrazbe – imajo končano največ osnovno šolo¹⁰). Ker so to mladostniki, je pomembno, da jim v tem obdobju stojijo ob strani odrasli, ki jim dajejo dovolj razumevanja in emocionalne opore za morebitne stiske. Poleg tega, je za mladostnike pomembno tudi druženje s prijatelji in gmotna opora staršev.

¹⁰ Vir: Trbanc, Martina. 1997. National observatory country report. Bulgarija: Sibi publishing house, s. 54.

EMPIRIČNI DEL

5. Opredelitev problema in metodologija

Kot je omenjeno v uvodu, je za empiričen del izbrana kvalitativna metoda, polstrukturiran intervju. Glede na izbrani vzorec in obravnavano tematiko je ta metoda najbolj primerna, saj omogoča globlji vpogled v raziskovalni problem. Prav ljudje, ki delajo neposredno z mladimi na ulici in mladi sami, so tisti, ki znajo najboljše predstaviti stanje na ulici. Poleg tega, takšna metoda omogoča raziskovanje z dokaj nizkimi stroški. V intervjujih je sodelovalo šest uličnih vzgojiteljev, ki imajo izkušnje z uličnim delom na ljubljanskih Fužinah. Izbrani so bili vsi ulični vzgojitelji projekta Skala v zadnjih šestih letih, ki so na ulici delali dalj časa (vsaj dve leti) in so delo izvajali vsaj enkrat tedensko. Od teh oseb so bile tri osebe ženskega in tri osebe moškega spola. Starost sogovornikov je nekje med 25 in 55 let. V povprečju so nekoliko starejše osebe moškega spola. Vsi sogovorniki imajo končano univerzitetno izobrazbo ustrezne smeri, razen ene osebe, ki ima končano srednjo šolo. Poleg tega imajo vsi večletne izkušnje dela z mladimi na različnih področjih, konkretno z uličnim delom pa vsaj dve leti. V nalogi so uporabljena prava imena, ker so v to privolili vsi sogovorniki. Zadnji intervju je bil izveden z mladostnikom iz ulice. Izbran je bil mladostnik, ki je polnoleten in ima izkušnjo zapora. Vsak intervju je bil izveden individualno in osebno, razen dveh, ki sta bila poslana po elektronski pošti. Za osnovo je bilo postavljenih 24 okvirnih vprašanj, ki so služila zgolj kot oporne točke.

Namen teh intervjujev je predstaviti, kakšno je življenje na ulici in kdo so ljudje, ki tam živijo. Poleg tega pa tudi kakšno socialno oporo imajo in kakšni so vzroki, da je nekdo na ulici. S kakšnimi problemi, stiskami in naslijem se mladostniki tam srečujejo in kakšne so posledice vsega tega, ter tudi kako jih sprejemajo ostali ljudje.

Vsak polstrukturiran intervju je bil izveden posebej. Vsakemu je bil predstavljen namen okvirnih vprašanj in za kaj se bodo odgovori uporabili. Poleg tega je vsak dobil tudi vnaprej pripravljena vprašanja. Dve osebi sta svoje odgovore posredovali po elektronski pošti, ki sta jih poslali v roku treh dni, ostali so odgovarjali osebno. Pri osebnih intervjujih ni bilo zadreg in zadržanosti, tudi problematika zastavljenih vprašanj jim ni bila tuja. Vsak intervju se je večinoma razvil v prijeten pogovor, ki je vključno s sprotnimi zapisi trajal približno dve uri. Zastavljena so bila tudi dodatna podvprašanja, vendar le toliko, da je bil

pogovor nekoliko usmerjen. Na koncu je imel vsak možnost, da doda še kakšno zaključno misel. Vsakemu je bila na koncu izrečena zahvala za sodelovanje in pomoč.

Ker je vsak odgovarjal samostojno, ni bilo možnosti za dopolnjevanje in sodelovanje med samimi anketiranci. Na ta način so bili dobljeni kar najbolj raznoliki odgovori in pogledi.

5.1 Empirične ugotovitve

V tem delu naloge bodo predstavljeni rezultati in ugotovitve, ki so bili dobljeni s polstrukturiranimi intervjuji z ljudmi, ki so vsi izkusili delo na ulici pri projektu Skala. Projekt se je pretežno izvajal na ulici na ljubljanskih Fužinah. Nastal je pred dvanajstimi leti (novembra 1995) v okviru društva Mladinski ceh, kot odgovor na nove izzive časa. Osnovala se je skupina študentov, ki je želela v okviru preventivnega vzgojnega sistema delati z mladimi in za mlade. Želeli so, da bi znali in zmogli biti z mladimi v njihovi stiski in bi na ta način negovali in hranili njihove sanje. Trenutno je pri projektu zaposlenih šest oseb, prostovoljcev pa je okoli dvajset. Vsi zaposleni imajo univerzitetno izobrazbo ustrezne smeri, prostovoljci so večinoma študentje različnih smeri. Financirani so s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Urada RS za mladino, Mestne občine Ljubljana, poleg tega jih podpirajo tudi različni sponzorji. Program dela ima različna področja, od osebnega spremljanja, različnih delavnic do uličnega dela. Če se neko želi ukvarjati z uličnim delom, mora biti pred tem pri projektu Skala vsaj eno leto angažiran na nekem drugem področju, hkrati ga na začetku spremlja mentor.

Projekt Skala, se trenutno ne ukvarja z uličnim delom na način, kot se je pred leti (sedaj so se bolj usmerili v druga področja dela z mladimi), vendar to še ne pomeni, da to delo ni več potrebno. Tega se verjetno zavedajo vsi anketiranci, kajti v Sloveniji ni malo tovrstnih težav. Aktivno se z uličnim delom še vedno ukvarja sogovornik Emil, vendar ne več v okviru projekta Skala. Kot sam pravi se bo s tem delom verjetno še dolgo ukvarjal, saj »ko enkrat spoznaš te mlade – je težko oditi od njih«. Večina ostalih anketirancev se trenutno z mladinskim delom ukvarja na drugačen način.

Iz intervjujev bodo izluščene teme¹¹, katere je potrebno posebej izpostaviti, saj nanje opozarja več sogovornikov. Združene bodo v pet večjih sklopov: neurejene družinske razmere in socialna izoliranost, izkušnje s kriminalom, delo z mladostniki in načini funkcioniranja mladih na ulici.

Program mladinske ulične vzgoje (projekt Skala) uveljavlja usmerjene preventivne aktivnosti, namenjene posebej izpostavljeni in ranljivi skupini prebivalstva – otrokom in mladostnikom, ki zaradi različnih socialnih težav in stisk (neurejene družinske razmere, nesprejetost s strani vrstnikov, slab učni uspeh, zasvojenost, osamljenost ipd.) veliko časa preživijo na ulici. Gre za mlade, ki si sami ne znajo poiskati pomoči, ali pa so že poskusili in zaradi slabih izkušenj z institucijami tega ne želijo več. Pristopiti je treba k njim, jih spremljati od tam, kjer so.

Prvi stik zaposlenih in prostovoljcev z mladostnikom je srečanje z njim v njegovem neposrednem okolju – na ulici. Pogoj za navezavo tega zelo pomembnega stika je komuniciranje z mladimi o stvareh, ki jih zanimajo, pri fantih je to ponavadi šport. Velik napredek je že, če mladostniki pokažejo najmanjši interes in so se pripravljene pogovarjati. Šele potem pride priložnost, da se z mladostnikom bolje spoznajo. Kasneje se nekateri mladostniki srečujejo tudi v skupnih rednih programih (jutranja ura, nogomet, plesne, filmske delavnice ipd.)

5.1.1 Intervjuji

NEUREJENE DRUŽINSKE RAZMERE IN SOCIALNA IZOLIRANOST

V teoretičnem delu naloge je predstavljeno, da so najožji družinski člani pomemben vir socialne opore. Tako tudi Mandič in Hlebec (2005: 279) navajata, da so *»partner in medgeneracijske vezi med starši in otroki še vedno najpomembnejši vir socialne opore«*. Mladostniki, ki se znajdejo na ulici so v večini primerov oropani ravno za oporo s strani najožjih družinskih članov.

¹¹ Posamezni intervjuji so v celoti objavljeni v dodatku diplomskega dela.

»Za pogovor se lahko obrnejo edino na prijatelje; starši nimajo časa zanje. V strokovne službe ne zaupajo, edino če dobijo do koga zares zaupanje. S svojo družino so nezadovoljni« (FRENK).

»Večina teh, ki jih poznam, nimajo dobrih odnosov s starši. Posebno z očetom. Skozi pogovore je bilo razvidno, da je dostikrat prišlo do nasilja v otroštvu. /.../ Ne znajo komunicirati, ker tega ni doma« (EMIL).

»/.../ so brez družine in če jo imajo, imajo z njo zelo nevrvalgične odnose« (RAFO).

»To so mladi iz fužinskih ulic, ki nimajo doma. So ptički brez gnezda, brez opore, zavetja svojih staršev. Dom, stanovanje fizično sicer imajo, vendar ta dom ne napolnjujejo ljudje temveč prazne stene. Povečini imajo oba starša, vendar so ti starši od jutra do večera na delu ali ne živijo v Sloveniji ali pa so v zaporu« (KSENJA).

V mnogih primerih predstavljajo družinski odnosi prej vir stresa, kot opore. Kot pravi mladostnik sam »/.../ pogrešal sem zasebnost, svobodo. Živel sem v zlati kletki. Bilo je dobr, dnarja je blo. Sam, ker sem edinec, so bili vsi upi vame usmerjeni. Preveč sem se utesnjenega počutil. Imel sem večkrat željo, da bi poklal starce. Tolk mi je namoril. Že k sm bil star 13 let. K nism mogu več zdržat. K je mat sm psiherala v glavo«.

Poleg tega, gre za mladostnike, ki so večinoma priseljenci iz držav bivše Jugoslavije. Migracije pa so lahko tudi vzrok za socialno izoliranost, kar pa se največkrat izraža kot fizična nezmožnost navezovanja stikov (Rogelj in drugi 2004: 14). »Gre za naselja z visokim deležem priseljencev iz bivših Jugoslovanskih republik. Mladi s katerimi sem delala, so bili po večini pripadniki druge generacije delavskih družin in so živeli v okolju, kjer je bilo prisotnih več, včasih nasprotujočih si kultur, navadno pa tudi nizkih socialno-ekonomskih okoliščin« (TINA).

Na ulici mladostniki trpijo tudi zaradi osamljenosti. Mladostnik je sam povedal: »Prosti čas prebijam tako, da berem knjige in živim v svojem svetu. /.../ Jaz imam samo enga kolega, za katerega lahko rečem, da je klasa A«. Mladostniki, ki ne obvladujejo tehnik obrambe in jim je način agresivne zaščite osebnega polja tuj, se umaknejo v drugačno obliko osameljenosti. Ti mladostniki so še težje dosegljivi. Vključeni niso niti v »main stream družbo«, niti v družbo na ulici. Osamljenost ima za človeka psihične in socialne posledice. »Lahko pokukate v bolnice ali ambulante s simptomi psihičnih obolenj, ali pa v vzgojno varstvene domove s socialnimi diagnozami, in nič narobe ne bi bilo iti od vrat do

vrat po stanovanjih in poiskati vse tiste, ki čemijo v svojih sobah brez slehernih socialnih kontaktov« (RAFO).

Tudi družba jih ne sprejema, jih celo obsoja. »Saj bistvo izključevanja je prav to, da jih ne sprejemamo, da se celo delamo, da jih ni. Zanimamo njihov obstoj« (RAFO).

»V glavnem se jih izogibajo. Tisti, ki so »dobro« vzgojeni. Skušajo, da se ne družijo z njimi. Jih izločajo, stigmatizirajo. Družba ne samo, da jih ne sprejema. Jih obsoja. Ne išče rešitve za njih. Pri mladih, ki so zelo občutljivi, prijazen pozdrav veliko pomeni. Tu je ravno kontra. Nič ne naredijo. Jaz imam stik z obojimi. Ko me ti iz ulice vidiš, da se družim tudi s »pridnimi«, se kar malo distancirajo. Z majhnim stikom lahko veliko narediš. Ne pa da se na njih gleda – ti so itak propadli, itak ne bo nič iz njih, so za odstranit. In na tak način, če jih nekdo ne pozdravi, je tudi agresiven do njih« (EMIL).

»Njih in njihove družine hitro označijo precej negativno, še posebej zaradi statusa priseljencev iz bivših jugoslovanskih republik« (POLONA).

Tudi mladostnik je povedal »Večinoma se me izogibajo. Večinoma zaradi težine, ki jo nosim v sebi. In veliko dozo pesimizma. Če si tolik zagrenjen, noben ne želi s tabo koračit čez lajf«.

Mladi, ki v svojem domačem okolju niso deležni zadostne socialne opore, bodo le-to težko dobili tudi s strani različnih institucij. Kar se tiče emocionalne opore, jo različne institucije sicer zagotavljajo, vendar pa mladi institucijam ne zaupajo. Ne pristopajo do njih. »Za pogovor se lahko uradno obrnejo na katerokoli institucijo, ali pa bodo tam našli koga je drugo vprašanje. Ali pa so tej osebi pripravljene kaj povedati nekaj tretjega. Mislim, da prav zaradi tega ostajajo kar pri tistih, ki pridejo k njim, in seveda pri prijateljih« (RAFO).

Materialno oporo, kamor spada tudi finančna pomoč, zagotavlja nekaj organizacij, vendar le za tiste, ki so vključeni v enega izmed sistemov. Tisti, ki niso vključeni nikamor, na finančno pomoč ne morejo računati. »Če potrebujejo denar, se lahko uradno obrnejo na CSD, če so v sistemu, pa na zavod, če so v sistemu, pa po štipendijo, če so v sistemu. NIKAMOR« (RAFO).

Informacijsko oporo sicer zagotavljajo različne organizacije, vendar sedanji način zagotavljanja te opore ni primeren, saj je za večino mladostnikov na ulici neuporaben.

»Kadar gre za pravno-upravne nasvete jih posredujejo vse organizacije. Za uporabne nasvete pa imajo možnosti zelo skrčene. Saj če greš po nasvet, potem že veš za pot ali vsaj za smer. Večina mladih, ki so na drugi strani družbe, pa te orientacije nimajo in nimajo koga in kaj prositi za nasvet. Nasvet mora v obliki ponudbe priti lansiran s strani organizacij. Koliko jih pa to dela????« (RAFO)

Zadnja dimenzija socialne opore je neformalno druženje. Le-to oporo zagotavlja zelo malo organizacij. *»Za mnoge organizacije je druženje pojem za izgubljanje časa, saj ga je svojim šefom resnično težko predstaviti kot pravo, nujno in potrebno delo« (RAFO).*

Mladostnik v zvezi s tem, na koga bi se obrnil, če bi bil v težavah, pove: *»Ne vem na koga čem se sploh obrnit. Sploh nč se ne bi ukvarjal s tem, če bi mogu it še enkrat čez vse to. Ne vem, sm še ubil bi se. To so šoki in travme. Kaj čm rečt?«*

Mladostniki na ulici trpijo zaradi neurejenih družinskih razmer. Ne samo, da doma ne dobijo ustrezne socialne opore, temveč pogosto prav ti odnosi predstavljajo vir stresa. Na različne organizacije se v večini primerov niti ne obračajo. Mnogi se jih izogibajo, veliko svojega časa namenjajo neformalnemu druženju s prijatelji. Torej le-ti, prijatelji na ulici, jim nudijo določeno oporo.

IZKUŠNJE S KRIMINALOM

Posledica neurejenih družinskih razmer in s tem pomanjkanja socialne opore s strani najožjih družinskih članov je, da mladostnik večino svojega časa preživlja na ulici. Ulica je prostor, kjer se mora mladostnik naučiti določenih veščin, da sploh lahko preživi. Mladostnik ulico opiše z besedami: *»Kar se tiče ulice. Velik temelji na egu. Na moči, dominanci, razkošju, prevladi. Močnejši preživi. Pomembno je to, da se naučiš manipulirat ljudi /.../ Manipulirat zato, da si določenim ljudem kul, da loh prideš do določenih poslov in takih stvari«.*

Velik problem mladostnikov je tudi njihova izobrazba in s tem povezano upanje na boljšo prihodnost, nekateri ne končajo niti osnovne šole, malo jih konča srednjo šolo. *»Večina ni*

bila ne v šoli, ne v službi. Tudi tisti, ki so bili v šoli, so bili pred tem, da jih vržejo s šole ali sami nehajo» (FRENK).

»Tudi starši niso izobraženi. Starši si bolj predstavljajo, nekako pričakujejo, da bi šli v službo, ne šolo. Mladi nekako sledijo temu vzorcu« (EMIL).

Tudi mladostnik pove *»Vzgoja se mi je zdela pomankljiva. Preveč osredotočena na materialne stvari. Da bi šel v službo, da bi imel lep avto, lepo punco... To so želeli«.*

V situaciji, v kakršni se torej največkrat znajdejo, torej brez ustrezne izobrazbe, brez službe, hkrati pa imajo veliko časa, se dostikrat začnejo zapletati v različna kriminalna dejanja, kot so prepovedane droge, preprodaja, manjše kraje, vandalizem, postopništvo ... *»/.../ ukvarjajo se s preprodajo prepovedanih drog, krajo – avtomobili, radiji, kolesa, mobiteli ipd. Vse kar je možnost, vse kar vidijo« (EMIL). To so spremljevalni atributi »bivanja na ulici«.*

»Velikokrat so pripovedovali o vrstniškem nasilju in drugih vrstah mladostniškega kriminala. V težave zaidejo tudi zaradi uživanja alkohola in različnih drog, sodelovanja v tolpah in pomanjkanja pozitivnih vzorov na ulici« (TINA).

Mladostnik pravi, da je težko, če si *»občutljiv in si primoran na tak lajff, ki je dost neizprosen. Ulica rojeva grešnike. Ravno zato, ker si izključen iz sistema lajffa. In si sam izvensistemski človek, se pač spustiš v raznovrstne »hitre« zasluzke«. Pove tudi »/.../ ljudje smo si različni, ne sprejmemo vsi te vzgoje, ki nam je dodeljena. Jaz sem bil vedno upornik«.*

V kriminal starejši vpeljejo tiste mlade, ki doma nimajo zadostne socialne opore. Poleg tega je v teoretičnem delu predstavljeno, da ima mafija ogromno socialnega kapitala, s tega vidika je takšna družba za mladostnike privlačna, hkrati pa jim zagotavlja tudi določene ugodnosti.

»Postanejo klape. Starejši to izkoriščajo. Mlade vpeljejo v tako življenje. Posebno tiste, za katere vidijo, da nimajo družinske opore. Ni pravega zgleda. Tisti, ki so jim najbolj privlačni so frajerji. Pri njih dobijo eno protekcijo, zato se družijo z njimi« (EMIL).

To so mladi, ki imajo zaradi različnih vzrokov izkušnje s kriminalom, vendar *»če si do njih iskren, so zate pripravljeni veliko naredit. Če želiš nekaj dobrega za njih naredit, je to, da jih imaš rad. In lahko doživiš nekaj, kar ne doživiš z vsemi dobrimi. Je treba razumet, da so*

sami poznali samo te vzorce. In družba jim pokaže samo to. In to je za njih še večja stiska. Ko jim pokažemo nekaj drugega, so rezultati» (EMIL).

Mladi, ki trpijo zaradi neurejenih družinskih razmer in hkrati nimajo ustrezne izobrazbe, težko vidijo izhod iz nastale situacije. Doma so odnosi dostikrat nevzdržni, sami ne dobijo ustrezne zaposlitve. Družba za njih ne išče rešitve, mnogi z njimi raje nimajo opravka. Mladi, ki so bili v življenju že velikokrat razočarani, še toliko bolj potrebujejo nekoga, ki bi jim zagotavljal ustrezno socialno oporo, žal pa na ulici velikokrat srečajo le tiste, ki so se podobno kot oni, znašli na ulici zaradi podobnih težav. Tako srečajo tudi starejše, ki jih vpeljejo v različna kriminalna dejanja.

DELO Z MLADOSTNIKI

V teoretičnem delu je predstavljeno, da je socialna opora večrazsežnosten pojem, zato je za mladostnike pomembno, da so jim zagotovljene vse razsežnosti socialne opore. Od same situacije je odvisno, katera dimenzija socialne opore je v konkretnem primeru najbolj potrebna. Mladostniki na ulici potrebujejo konkretne pravno-upravne nasvete (ustrezno informacijsko oporo), ko jih potrebujejo. Nekaterim je potrebno zagotoviti tudi ustrezno materialno pomoč. Mladostniki trpijo zaradi neurejenih družinskih razmer, zato jim je potrebno zagotoviti tudi ustrezno emocionalno oporo, ki je ključna za obvladovanje stresa. Za ustrezno zagotovitev vseh teh dimenzij socialne opore, je pomembno tudi neformalno druženje, to mladostniku zagotavlja občutek sprejetosti. Konstanten stik z mladostniki je ključen za prepoznavanje njihovih težav in stik, poleg tega pa omogoča ustvariti zaupanje. Mladostniki na ulici sami ne bodo iskali opore pri ljudeh, ki jih ne poznajo in jim ne zaupajo.

Vsi sogovorniki delajo z mladimi več let, konkretno se z mladimi na ulici srečujejo (oz. so se srečevali) najmanj štiri leta in največ šest let. *»Z mladinskim delom sem se ukvarjal od svojih mladih let, ko sem sam delal kot prostovoljec. Prav z uličnim delom v ozkem pomenu besede pa šele, ko sem postal odgovoren za projekt Skala« (RAFO).* Za učinkovito ulično delo, je pomembna vztrajnost, ni dobro če nekdo dela na primer samo dve leti. Rezultati pri delu so, vendar se razvijajo počasi.

Z mladimi se srečujejo najmanj enkrat tedensko, nekateri (večinoma zaposleni) so prisotni na ulici vsak dan. Poleg rednega dela je veliko zadložitev, ki presegajo časovne okvire prostovoljcev ali pa zahtevajo določene odločitve oziroma pooblastila. Z mladimi se tako nekateri srečujejo dnevno, v različnih okoliščinah, ob različnih urah (glej: Rafo, Emil, Frenk).

Ti mladi so večinoma fantje, ki se zbirajo pred bloki, šolami. Na ulici imajo svoj prostor, tako da veš, kje jih dobiš. Starost je odvisna od okoliščin kdaj so koga sistemi izrinili iz utečenih družbenih poti. Stari so tam nekje med 14 in 30 let, najmlajši tudi 8, najstarejši preko 30. Na ulici se srečujejo pretežno s fanti, kar pa ne pomeni da tam ni deklet. Imeli so tudi skupino deklet (okoli 15 let), a so se držale bolj zase in niso imele veliko stikov z vrstniki nasprotnega spola. *»Svet punc in fantov je na Fužinah popolnoma ločen«* (KSENJA).

Sogovorniki do mladih na ulici nimajo nobenega posebnega pristopa. Mlade spoznajo neposredno na ulici, do njih so odkriti in iskreni. Mlade sprejemajo kot ljudi, ne kot uporabnike. Bistveno je, da je njihov odnos brez predsodkov, sproščen, odkrit in normalen. Brez izdelanega *»profesionalnega«* modela pristopa.

Z mladimi rešujejo različne težave, *»ki so bile vzrok umika v drugačen svet, še bolj pogosto pa tiste, ki so posledica tovrstnega konflikta z družbo«* (RAFO). Sem spadajo težave z organi pregona, težave, ki jih sproducira šolski sistem, v manjšem obsegu pa tudi težave s starši in rejniki.

Pri delu je pomembno tudi sodelovanje z drugimi organizacijami, z osnovnimi in srednjimi šolami, socialnimi zavodi in drugimi ustanovami, ki delajo z mladimi. Samo s sodelovanjem in prostim pretokom znanja, je možno učinkovito delo. Vsi sogovorniki menijo, da je sodelovanja vseeno premalo in se zavedajo dejstva, da če je več sodelovanja, lahko več narediš. Na žalost je tudi malo organizacij, ki delajo na *»področju ulice«* ali pa so izredno toge in konvencionalne. Problem so tudi prostori, kjer bi se mladi počutili doma. *»Stik, ki ga vzpostaviš na ulici, bi se v domačem okolju lažje razvil v vzgojni proces kot na ulici«* (FRENK).

Večina sogovornikov se je za takšno delo z mladimi odločila, ker so že prej delali z mladimi in jih je to veselilo ali zaradi lastnih izkušenj v mladosti. Pomoč mladostniku ima tudi svoje meje. Če govorimo o konvencionalni pomoči (denarju, vključevanju v družbene procese, nadaljevanje prekinjenih procesov), je ta zelo omejena in redno neučinkovita in neuspešna.

»Pokvarjenih zgodb ne popravljamo, jih ne nadaljujemo pač pa zmečkamo in vržemo v koš. In je pomoč, ki ji lahko rečemo opolnomočenje, ta pa mislim, da je neizčrpna in nikoli povsem dokončana. In samo ta resnično odpravlja ali pa vsaj minimalizira vzroke. Samo ta odpira nove vstopne točke, da e mladi z roba družbe lahko odločijo, da bi vseeno poskusili kako je, če ...« (RAFO)

Meja pomoči je v posamezniku samem, zaposleni in prostovoljci ne bi smeli delati v škodo sebi. Meja pomoči je hkrati odvisna tudi od drugih dejavnikov, na primer števila zaposlenih in prostovoljcev, finančnih sredstev ipd. *»Pri nas je na žalost tako, da se sprenevedamo celo pri zelo dobrih rešitvah in jih ne finaciramo v dovolj veliki meri in vanje ne usmerjamo mladih, ki imajo zaznane težave s sistemi »main streama«. Naj izpostavim samo projekt PUM kot vzorčni primer tovrstnega ravnanja«.*

NAČINI FUNKCIONIRANJA MLADIH NA ULICI

Pri mladostnikih težko najdeš veliko stvari, ki bi jih zanimale, se pa zelo zanimajo za šport. Spremljajo različne športne dogodke in hkrati tudi sami veliko svojega časa namenjajo predvsem igranju nogometa, tudi košarke. Prostovoljci (in zaposleni) prvi stik običajno navežejo prav preko pogovorov o športu.

Mlade na ulici spremlja tudi vrstniško nasilje, predvsem verbalno. Ti mladi niso nič posebno drugačni od večine mladih *»edina razlika, ki je velika, je ta, da so pridobili večšine, kako se preživi na ulici« (RAFO)*. Tisti mladostniki, ki ne obvladujejo tehnik obrambe in katerim je agresiven način zaščite osebnega polja tuj, se umaknejo v drugačno obliko osamljenosti. Ne spadajo niti v »main strain« družbo, hkrati pa so izključeni tudi iz družbe na ulici.

Mladi so v glavnem brezvoljni, nezaupljivi, veliko časa potrebujejo, da začnejo zaupati, tudi nasvetov načeloma ne iščejo. Ko potrebujejo konkretno pomoč zanje običajno prosijo, ko so že zelo zabredli. Mnogokrat so čustveno prazni, zdolgočaseni, prepuščeni ulici, zato veliko teh mladih kadi marihuano in v omami poskušajo utopiti svoje težave. Dostikrat nimajo motivacije, da bi iz svojega življenja kaj naredili. Težko jih je za karkoli navdušiti. Je pa res tudi to, da *»če želijo, da je življenje kaj več kot borba za kruhek, je seveda potrebno biti iznajdljiv, imeti veliko domišljije, najti prave prijatelje. Lahko bi povzeli, da si je potrebno ustvarili paralelno družbo, ki vsaj navidezno ponuja dobrine, ki jih je »prava« družba odrekla« (RAFO).*

Sogovorniki so si enotni, da mladostniki načeloma niso nič bolj nevarni oziroma agresivni, kot mladostniki v »main stream« družbi. So pa na nekatere družbene navade veliko bolj odzivni in alergični in bodo na vsak še tako majhen agresiven pritisk nanje (na primer že sam vstop tujca v njihov prostor na ulici), reagirali agresivno. Zato se jih pogosto dojema in označuje kot agresivne.

Mladi na ulici živijo življenje, ki ga spremljajo tveganja in napetosti. Kljub temu, da ob tem trpijo, sami ne vidijo izhoda iz situacije v kateri se znajdejo. Mladostnik sam pove *»sebe sploh ne vidm vnaprej. Mi je slabo ob pogledu na to naselje v katerem živim. Sem velik lenuh. Mi tud ni do tega, da bi se zaposlil«.*

5.1.2 Evalvacija

Empiričen prispevek se zgoj dotakne ulične problematike. Mladostniki na ulici imajo zelo malo ljudi na katere se sploh lahko obrnejo. Še posebno, ko gre za konkreten nasvet ali emocionalno oporo. Najmanjši problem dejansko predstavlja neformalno druženje. Pri vseh ostalih dimenzijah imajo mladostniki najverjetneje nezadostno socialno oporo. Zaradi nezadostne socialne opore, je mladostnikom na ljubljanskih Fužinah otežen razvoj v odraslega človeka. Ključno vlogo pri socialni opori odigrajo prav najbližji člani socialnega omrežja, med njih v prvi vrsti sodijo tudi starši, mladostniki so prikrajšani za izjemno pomemben delež opore. Večina mladostnikov ima s starši slabe odnose, ali pa le-teh sploh nima.

Mladostniki iz ulice so v prvi vrsti prikrajšani za socialno oporo s strani najožjih družinskih članov. Poleg tega so dostikrat prikrajšani tudi za socialno oporo s strani tistih, s katerimi niso v t.i. močnih vezeh. V glavnem se družijo s svojimi prijatelji in če sami niso vključeni v določene sisteme (in ti mladi večinoma niso), so prikrajšani tudi za različne oblike tako finančnih kot drugih vrst pomoči.

Ulica kot prostor preživljanja prostega časa, kot priložnost za oblikovanje identitete, kot možnost za pridobivanje socialne moči ipd., ki otroke in mladostnike usmerja na pot kriminalitete, je lahko tudi prostor za vzpostavljanje in ohranjanje osebnih odnosov – odnosov pomoči. Gre namreč za okolje, kjer se mladi čutijo varne, močne, kjer niso uporabniki, ampak so protagonisti in so s tem bolj dojemljivi za procese spreminjanja.

6. ZAKLJUČEK

Vsak posameznik čuti potrebo po naklonjenosti, pripadnosti, varnosti in spoštovanju, tisti ki teh potreb ne uspejo zadovoljiti doma oziroma v družinskem okolju, so prikrajšani za temeljne socialne potrebe. Mladi na ulici so zagotovo eni izmed njih. Ker je težko opredeliti kaj zanemarjenost sploh je in seveda tudi zato, ker nima tako opaznih posledic, kot nastanejo na primer ob fizičnem nasilju ostaja ta večinoma prikrita. Takšni posamezniki so prikrajšani za vmeščnost v socialno omrežje, ki je osnova za zagotavljanje občutka varnosti in pripadnosti.

Izkušnja socialne opore v primarni družini ima močan vpliv tudi na vse posameznikove nadaljnje odnose in njegovo zaznavanje socialne opore. Kot je bilo predstavljeno v teoretičnem delu, mladostniki, ki so poročali o skrbi svojih staršev zanje, so hkrati tudi poročali, da se znajo v krizni situaciji obrniti po pomoč na starše in druge ljudi. Mladi, ki se tega niso naučili, se nasploh manj obračajo po pomoč in kasneje bodo težje pridobili te veščine.

Mladi hrepenijo po občutku varnosti in pripadnosti. Mnogi mladi na ulici se srečujejo s problemi izpada iz izobraževalnega sistema, brezposelnosti, najstniške nosečnosti, odvisnosti od drog, ipd. Na ulici srečajo prijatelje, ki izhajajo iz enakega družbenega okolja, s podobnimi problemi. Nekateri se tako začnejo združevati v tolpe, te jim nudijo neko protekcijo. V tolpah si mnogi pridobijo prve izkušnje s kriminalom. »Napačne« odločitve imajo izjemno velik vpliv tako na posameznika, kot tudi na družine in širšo družbo, zato je res pomembno razumeti in poznati razvojna dogajanja v mladostništvu in prehodu v odraslost. Namesto institucionalnih modelov discipliniranja mladi potrebujejo širšo družbeno socializacijo in možnost ustvarjanja lastnih socialnih mrež. Kot menijo sogovorniki, je ključnega pomena za rešitev problema mladih na ulici, predvsem povezovanje različnih organizacij.

Vsi mladi nimajo takšnega življenja, kot bi si ga zaslužili. Nekatere zgodbe mladih so daleč od primernih življenju mladega človeka. Mnogi mladi živijo v strahu, ker vlada nasilje. Mnogi ne vedo, ali naj gredo to noč spat domov ali ne, saj bo lahko eden od staršev morda nasilen zaradi alkohola ali drugih težav. Nekateri posamezniki verjamejo, da imajo

ti mladi lahko drugačno, boljše življenje. Ti posamezniki so prav pri mladih našli motivacijo in moč za svoje delo.

Želim, da bi tovrstne naloge »pomagale pri utrjevanju in osmišljanju smiselnosti in potrebnosti alternativnih oblik dela v vzgoji v zdravstvu, v socialni, tudi v kaznovalnih politikah« (RAFO).

SEZNAM VIROV IN LITERATURE

1. Bahovec, Igor (2005): *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Sophia.
2. Baligač, Andrej (1998): *Mladi, ulica, prihodnost*. Ljubljana: Salve.
3. Cepin, Matej in Jože Gornik (2003): *Priročnik za trenerje mladinskih voditeljev*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije.
4. Evans, Glen in Millicent Poole (1991): *Young Adults – Self-Perceptions and Life Contexts*. London: The Falmer Press.
5. Filipović, Maša (2006): *Influence of Neighbourhood Characteristics on Sense of Neighbourhood. ENHR Conference. Housing in an Expanding Europe: Theory, Policy, Implementation and Participation*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
6. Aubrey Fisher, B. in Donald G. Ellis (1990): *Small Group Decision Making: Communication and The Group Process*. New York: McGraw-Hill, Inc.
7. Garton, Laura, Caroline Haythornthwaite in Barry Wellman (1997): Studying Online Social Networks. *Journal of Computer Mediated Communication* 3(1). Dostopno na <http://jcmc.indiana.edu/vol3/issue1/garton.html> (31. julij 2006).
8. Gilbert, Guy (1998): *Duhovnik pri barabah z ulice*. Celje: Mohorjeva družba.
9. Gilchrist, Allison (2004): *The Well-Connected Community: A Networking Approach to Community Development*. Bristol: Policy Press.
10. Haralambos, Michael in Martin Holborn (2001): *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
11. Hayes, Nicky in Sue Orrell (1998): *Psihologija*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
12. Hendry, Leo, Janet Shucksmith, John Love in Anthony Glendinning (1993): *Young People's Leisure and Lifestyles*. London: Routledge.
13. Hlebec, Valentina (2001): Meta-analiza zanesljivosti anketnega merjenja socialne opore v popolnih omrežjih. *Teorija in praksa* 18(1), 63–76.
14. Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek (2003): Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19(43), 103–125.
15. Horvat, Ludvik (2000): Interesne dejavnosti – koliko in kdaj? Da otrok ne bo preobremenjen. *Otrok in družina* 9, 20–21.
16. Horvat, Ludvik in Lidija Magajna (1987): *Razvojna psihologija*. Ljubljana: DZS.

17. Iakson, Kristen in Patricia Jarvis (1999): The Adjustment of Adolescents During the Transition into High School: A Short-Term Longitudinal Study. *Journal of Youth and Adolescence* 28(1), 1–26.
18. Iglič, Hajdeja (1988): Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5(6), 82–93.
19. Iglič, Hajdeja (1989): *Socialne mikrostrukture*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo.
20. Iglič, Hajdeja (2001): Socialni kapital, socialna omrežja in politično vedenje: empirična študija. *Družboslovne razprave* 17(37/38), 167–190.
21. Iglič, Hajdeja (2004): Tri ravni socialnega kapitala v Sloveniji. *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 155–174.
22. Iglič, Hajdeja (2004): Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji. Ljubljana: *Družboslovne razprave* 20(46/47), 149–175.
23. Jeriček, Helena (2004): *Skupnost, izziv osamljenosti: (ne)trivialni socialni sistemi: raziskovanje in delovanje v skupnosti*. Ljubljana: Jutro.
24. Kana`iaupuni, Shawn Malia, Katharine M. Donato, Theresa Thompson-Colon in Melissa Stainback (2005): Counting on Kin: Social Networks, Social Support, and Child Health Status. *Social Forces* 83(3), 1137–1164.
25. Kogovšek, Tina (2001): *Ocenjevanje zanesljivosti in veljavnosti merjenja značilnosti egocentričnih socialnih omrežij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Kogovšek, Tina in Anuška Ferligoj (2003): Merjenje egocentričnih omrežij socialne opore. *Družboslovne razprave* 19(43), 127–148.
27. Kogovšek, Tina, Valentina Hlebec, Polona Dremelj in Anuška Ferligoj (2003): Omrežja socialne opore Ljubljančanov. *Družboslovne razprave* 19(43), 183–204.
28. Kolarič, Zinka, Andreja Črnak-Meglič in Maja Vojnovič (2002): *Zasebne neprofitno – volonterske organizacije v mednarodni perspektivi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
29. Kustec, Tanja, Mirjana Ule in Valentina Hlebec (2004): Socialna opora med dijaki glede na njihov individualni položaj v strukturi popolnega omrežja v razredu. *Družboslovne razprave* 20(45), 13–32.
30. Mandić, Hlebec (2005): Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. *Družboslovne razprave* 21 (49/50), 263–285.
31. Marsden V., Peter (1987): Core Discussion Networks of Americans. *American Sociological Review* 52, 122–131.

32. Merljak, Sonja (2004): Če potrebujem avto, si ga sposodim od prijatelja – Nan Lin o socialnem kapitalu. *Sobotna Priloga*, 22.maj, 28–29.
33. Mladinski svet Slovenije, <http://www.mss.si/index.php?id=65> (29. avgust 2007).
34. Mrgole, Albert (2003): *Kam z mularijo? Načela kakovosti neformalnega dela z mladimi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in Maribor: Aristej.
35. Musek, Janek in Vid Pečjak (1996): *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
36. Nadoh, Jana, Petra Podreberšek in Valentina Hlebec (2004): Cognitive Evaluation of the Hierarchical Approach for Measuring Ego-centred Social Networks. *Metodološki zvezki*. Dostopno na <http://mrvar.fdv.uni-lj.si/pub/mz/mz1.1/nadoh.pdf> (25. avgust 2007).
37. Nastran Ule, Mirjana (2002): Spremembe odraščanja v sodobnih družbah tveganj. *Socialna pedagogika* 3(6), 221–236.
38. Novak, Mojca (2003): Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije: uvodni razmislek. *Družboslovne razprave* 19(43), 99–101.
39. Papakyriazis V., Natalia in Moses A. Boudourides (2001): *Electronic Weak Ties in Network Organisations*. Dostopno na <http://www.math.upatras.gr/~mboudour/articles/ewt1.pdf> (18. maj 2006).
40. Poljšak Škraban, Olga (2002): Mladostnik/ca v družini in medsebojno doživljanje družinskih članov. *Socialna pedagogika* 4(6), 369–394.
41. Projekt NEFIKS, <http://www.mss.si/index.php?id=29> (29. avgust 2007).
42. Projektno učenje za mlajše odrasle, <http://www.acs.si/projekti/011/> (3. marec 2007).
43. Richman, Jack M., Lawrence B. Rosenfeld in Gary L. Bowen (1998): Social Support for Adolescents at Risk of School Failure. *Social Work* 43(4), 309–323.
44. Sedlar, Alma (2007): Oropani za ljubezen, država jih žrtvuje! *Jana*, 14. avgust, 6–8.
45. Thompson Ross, Lisa, Catherine Lutz in Brain Lakey (1999): *Perceived Social Support and Attributions for Failed Support*. Dostopna na <http://psp.sagepub.com/cgi/reprint/25/7/896> (18. maj 2006).
46. Geržina, Suzana (1996): *Mladina v devetdesetih – analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
47. Ule, Mirjana, Tanja Renner, Metka Mencin Čeplak in Blanka Tivadar (2000): *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Aristej.

48. Vaux, Alan (1988): *Social Support: Theory, Research and Intervention*. New York: Praeger.
49. Zemljič, Barbara in Valentina Hlebec (2001): Zanesljivost mer središčnosti in pomembnosti v socialnih omrežjih. *Družboslovne razprave* 17(37–38), 191–212.
50. Wasserman, Stanley in Katherine Faust (1994): *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
51. Wellman, Barry (1979): *The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers*. Chicago: University of Chicago.

PRILOGA

RAFO – več let odgovoren za projekt Skala.

1. Področje vašega dela – na kratko opišite.

Sam sem delal pretežno kot koordinator zaposlenih in prostovoljcev, projektov in posameznih akcij. Ker pa osebno smatram, da je samo pogled od zunaj ali zviška odmaknjen, sem najmanj enkrat tedensko odhajal »na teren« v neposredno delo. Predvsem sem delal na »Busu veselja« z otroki in na »Polnočnem busu« z mladostniki.

2. Koliko časa že delate/ste delali z mladimi na ulici?

Z mladinskim delom sem se ukvarjal od svojih mladih let, ko sem sam delal kot prostovoljec. Prav z uličnim delom v ozkem pomenu besede pa šele, ko sem postal odgovoren za projekt Skala.

3. Kako pogosto ste se srečevali z mladostniki?

V času mojega dela na Skali sem se srečeval osebno najmanj enkrat tedensko, dejansko pa veliko več. Poleg mojega rednega dela, je bilo vedno potrebno še kaj, kar je presevalo časovne okvire prostovoljcev, ali pa je bilo organizacijsko prezahtevno in vezano na pooblastila. Tako lahko rečem, da sem se z mladimi srečeval dnevno v različnih okoliščinah.

4. Kdo so ti mladi?

Mladi kot mladi. Nič posebnega. Še vedno sem prepričan, da je opis »kdo so ti mladi«, kot je bil zapisan v dokumentih Skale povsem pravilen. To so mladi, ki jih je družba, taka kot je, potisnila na rob.

5. Kakšni so?

Tudi na to vprašanje bi odgovoril zelo splošno. Nič posebno drugačni niso od večine mladih. Edina razlika, ki je velika, je ta, da so pridobili veščine, kako se preživi na ulici .

6. Koliko so stari? Se srečujete večinoma s fanti ali s puncami?

Starost je odvisna od okoliščin, kdaj so nekoga sistemi izrinili iz utečenih družbenih poti. Najmlajši s katerim sem se srečeval je hodil v drugi razred OŠ. In najstarejši je imel preko 30 let. Na ulici sem se srečeval pretežno s fanti, kar pa ne pomeni, da tam ni deklet, samo so na isti ulici navzoče na drugačen način, na bolj neviden način, vsaj za ulične delavce – moške.

7. So motivirani? Zainteresirani?

In še kako. Saj druge možnosti za »dogajanje« niti nimajo. Ko so se morali umakniti iz družbenih procesov, so bili s tem iztisnjeni tudi za večino dobrin. Če želijo, da je življenje kaj več kot borba za kruhek, je seveda potrebno biti iznajdljiv, imeti veliko domišljije in najti prave prijatelje. Lahko bi povzeli, da si je potrebno ustvarili paralelno družbo, ki vsaj navidezno ponuja dobrine, ki jih je »prava« družba odrekla.

8. So nevarni? Agresivni? Kako jih vi vidite?

Nič bolj kot mladostniki v »main stream« družbi. Drznil bi se celo trditi, da so manj agresivni. Je pa res, da so na nekatere družbene navade iz »main streama« veliko bolj odzivni in alergični. Na vsak še tako majhen agresiven pritisk nanje, se bodo odzvali agresivno. In zaradi tega jih pogosto dojemamo in označujemo kot agresivne.

9. Kakšen pristop imate do njih?

Nimam pristopa. In mislim, da je prav tako. K njim lahko pridemo samo taki kot smo, brez izdelanih »profesionalnih« modelov. Če želite, da pristop poimenujem bi ga imenoval: iskrenost.

10. S kakšnimi stiskami se soočajo mladostniki?

Z vsemi mogočimi. Prva stiska je, da so brez družine ali če jo imajo, imajo z njo zelo nevrvalgične odnose. So brez šole in če ga imajo so nevrvalgični in tako naprej po lestvici. Odvisno, kaj je bil osebni vzrok, da je kdo pristal na ulici.

11. S kakšnimi oblikami nasilja se soočajo mladostniki?

Na ulici pretežno z verbalnimi.

12. Kakšne so posledice tega nasilja, stisk?

Kdor ne obvladuje tehnik obrambe, komur je način agresivne zaščite osebnega polja tuj, se iz tega umakne v drugačno obliko osamljenosti. Ti mladostniki so navadno še težje dosegljivi. Prav tako niso vključeni v »main stream« družbo, vendar niso vključeni niti v alternativne oblike družb, kot je ena od njih – ulica. Lahko pokukate v bolnice ali ambulante s simptomi psihičnih obolenj, ali pa v vzgojno varstvene domove s socialnimi diagnozami, in nič narobe ne bi bilo iti od vrat do vrat po stanovanjih in poiskati vse tiste, ki čemijo v svojih sobah brez slehernih socialnih kontaktov.

13. Kako jih sprejema družba?

Jih ne sprejema. Saj bistvo izključevanja je prav to, da jih ne sprejemamo, da se celo delamo, da jih ni. Zanimamo njihov obstoj.

14. Zakaj se mladostniki obrnejo ravno na vas?

Saj se ne. Če si na ulici, če si v okolju v katerem so oni, se preprosto prej ali kasneje zaletiš vanje in oni vate. In to je kontakt. Naprej pa steče ali pa ne.

15. Zaradi katerih stvari (problemov, težav) se večinoma obrnejo na vas?

Kasneje navadno razrešujemo težave, ki so bile vzrok umika v drugačen svet, še bolj pogosto pa tiste, ki so posledica tovrstnega konflikta z družbo. To so težave z organi pregona, težave ki jih sproducira šolski sistem, v manjšem obsegu tudi težave s starši ali rejniki. Vse drugo pa so spremljevalni atributi »bivanja na ulici«. To so prepovedane droge, preprodaja, manjše kraje, vandalizem, postopaštvo ...

16. Kako razširjeni so ti problemi? Ali problem naraščajo ali padajo?

Nikogar, ki je pristal na ulici ni, ki bi ne imel enega ali drugega ali kombinacije simptomov. Opozoril bi, da je tako zato, ker gledamo na ulico z naše pozicije. Ulica s pozicije uličarjev ni nekaj zunaj, ampak je to njihovo življenjsko okolje, je edini prostor pod soncem ki ga imajo. Naša težava je, da jim ga jemljemo in da jim ga ne priznavamo.

17. Kakšne so po vašem mnenju možne rešitve?

Na vseh področjih družbenega življenja bi morali imeti tudi možnosti alternativnih rešitev. Pri nas je na žalost tako, da se sprenevedamo celo pri zelo dobrih rešitvah in jih ne finaciramo v dovolj veliki meri in vanje ne usmerjamo mladih, ki imajo zaznane težave s sistemi »main streama«. Naj izpostavim samo projekt PUM kot vzorčni primer tovrstnega ravnanja.

Tovrstni sistemi so v zdravstvu, v socialnem skrbstvu, v sodstvu in tako naprej.

18. Kaj je po vašem mnenju največja ovira oz. problem? Kaj manjka?

Na posvetu o vseživljenjskem učenju na Bledu je predavateljica iz Anglije v neformalnem delu svoje predavanja vzkliknila: »Prosim vas, tako majhen narod ste, da si ne bi smeli privoščiti, da vam en sam postane šolsko neuspešen«.

19. Ali sodelujete tudi z drugimi organizacijami? Katerimi?

Kot Skala smo sodelovali z vsemi organizacijami s katerimi so se srečevali mladostniki ali so delovale na teritoriju, kjer smo delali tudi sami. Samo s sodelovanjem in svobodnim pretokom znanja, dejavnosti, je možno učinkovito odpravljanje težav. Brez mrežnega pristopa, kot smo ga zagovarjali in izpostavljali na nekaj seminarjih, kot je bil »Mladi, ulica, prihodnost« tovrstnih težav ni moč zmanjševati, kaj šele odpraviti. Na žalost moram reči, da so uradni sistemi pomoči še izredno togi in konvencionalni.

20. Kje so vaše meje pomoči?

Je pomoč, ki ji lahko rečemo konvencionalna (denar, vključevanje v družben procese, nadaljevanje prekinjenih procesov) in je zelo omejena ter redno neučinkovita in neuspešna. Pokvarjenih zgodb ne popravljamo, jih ne nadaljujemo, pač pa zmečkamo in vržemo v koš. In je pomoč, ki ji lahko rečemo opolnomočenje, ta pa mislim, da je neizčrpna

in nikoli povsem dokončana. In samo ta resnično odpravlja ali pa vsaj minimalizira vzroke. Samo ta odpira nove vstopne točke, da se mladi z roba družbe lahko odločijo, da bi vseeno poskusili kako je, če ...

21. Zakaj ste se odločili za to delo?

Sprejel sem delo vodenja projekta s tem pa sem mislil resno tudi celoten projekt, ne le funkcioniranje pač pa tudi nadgrajevanje in razvijanje. Delo z mladimi na ulici je sestavni del tega procesa. Sem že prej delal z mladimi, tako da prehod ni bil pretirano zahteven.

22. Kaj vas motivira, da se vztrajate pri svojem delu?

Na žalost iz dveh dokaj osebnih razlogov ne delam več.

23. Se vam zdi, da se vaše delo »splača«?

Ko delo z mladimi, še toliko bolj na ulici, presojamo na rednih evalvacijah je težko zaznavati uspehe, ker jih vedno prevladajo težave, ki tovrstno delo spremljajo. Kadar in komur je možno pogledati na daljši rok je delo v uličnih programih dovolj uspešno. Vsak uspeh pomeni, da je en prestopnik manj, da je en uspešen več.

24. Sklepna misel

Želim, da bi tudi tovrstne naloge in raziskave pomagale pri utrjevanju in osmišljanju smiselnosti in potrebnosti alternativnih oblik dela v vzgoji v zdravstvu, v socialni, tudi v kaznovalnih politikah.

EMIL – zaposlen, z mladimi na ulici dela že šest let.

1. Področje vašega dela – na kratko opišite.

Sem ulični vzgojitelj – to je nov izraz. Namesto socialni delavec. Trenutno delam bolj na preventivi, trudim vnesti tudi tisto, kar smo delali prej.

2. Kako pogosto se srečujete z mladostniki?

Praktično vsak dan. Sedaj nekoliko manj.

3. Kdo so ti mladi? Kakšni so?

Večina izmed njih so fantje, ki se zbirajo pred blokom, šolami. Vsi tisti, ki so na ulici in imajo svoj prostor. Ko se navadiš, veš kje jih dobiš. Imajo svoje prostore.

4. Koliko so stari? Se srečujete večinoma s fanti ali puncami?

Tam nekje od 14 do 30 let, Večina so osipniki, brez službe.

5. So motivirani? Zainteresirani?

Večinoma ne. Večina so fantje, težko najdeš kaj, kar bi jih zanimalo. Pogovarjamo se o športu. Tam začnemo. Tudi dejavnosti so v glavnem nogomet, košarka.

6. So nevarni? Agresivni? Kako jih vi vidite?

Če govorim o začetku. Na začetku je bilo več tveganja. Dokler me niso poznali. Spraševali so se, če sem jaz nevaren za njih. Tudi sam se bil na nek način agresiven – šel sem v njihov prostor. No vsiljiv, ne agresiven. Na začetku so me malo izzivali. Pri nogometu. Agresivni so v smislu. (Molk) Tako bi ravnal tudi sam, če bi nekdo vstopil v moj prostor.

Z vztrajnostjo, ko so ugotovili, da jim ne želim hudega, sem pridobil njihovo zaupanje. Ker je ulica njihov teren, sem sprejel tudi njihova pravila.

7. Kakšen pristop imate do njih?

Normalen. Želim biti najbolj sproščen. Kot da jih poznam od prej. Brez predsodkov. Zame so zanimivi ljudje. Se trudim biti to kar sem. Odkrit.

8. S kakšnimi stiskami se soočajo mladostniki? S kakšnimi oblikami nasilja se soočajo mladostniki? Kakšne so posledice tega nasilja, stisk?

Večina teh, ki jih poznam, nima dobrih odnosov s starši. Posebno z očetom. Skozi pogovore je bilo razvidno, da je dostikrat prišlo do nasilja v otroštvu. Verjetno je to povezano tudi z vzgojo na jugu. Imajo poseben odnos do otrok in do žensk. Ko gre na primer katera mimo, komentirajo z neumestnimi pripombami. Tudi do starejših je podobno. Ne znajo komunicirati, ker tega ni doma.

Drugi problem je šola. Tudi starši niso izobraženi. Starši si bolj predstavljajo, nekako pričakujejo, da bi šli v službo, ne šolo. Mladi nekako sledijo temu vzorcu.

In ker imajo tako dovolj časa, se ukvarjajo še s preprodajo prepovedanih drog, krajo – avtomobili, radiji, kolesa, mobiteli ... Vse kar je možnost, vse kar vidijo.

Postanejo klape. Starejši to izkoriščajo. Mlade vpeljejo v tako življenje. Posebno te, kjer vidijo, da nimajo družinske opore.

Ni pravega zgleda. Te, ki so jim najbolj privlačni so frajerji. Ker pri njih dobijo eno protekcijo, se družijo z njimi.

9. Kako jih sprejema družba?

V glavnem se jih izogibajo. Te, ki so »dobro« vzgojeni, skušajo da se ne družijo z njimi. Jih izločajo, stigmatizirajo. Družba ne samo, da jih ne sprejema, jih obsoja. Ne išče rešitve za njih. Pri mladih, ki so zelo občutljivi, prijazen pozdrav veliko pomeni. Tu je ravno kontra učinek. Nič ne naredijo.

Jaz imam stik z obojimi. Ko me te iz ulice vidijo, da se družim tudi s »pridnimi«, se kar malo distancirajo.

Z majhnim stikom, lahko veliko narediš. Ne pa, da se na njih gleda – »te so itak propadli, itak ne bo nič iz njih, so za odstranit«. In na tak način, če jih nekdo ne pozdravi, je tudi agresiven do njih.

Če si do njih iskren, so zate pripravljeni veliko narediti. Če želiš nekaj dobrega za njih narediti; je to, da jih imaš rad. In lahko doživiš nekaj, česar ne doživiš z vsemi »dobrimi«. Treba je razumeti, da so sami poznali samo te vzorce. In družba jim pokaže samo to. In to je za njih še večja stiska. Ko jim pokažemo nekaj drugega, so rezultati.

10. Zakaj se mladostniki obrnejo ravno na vas?

Ne ravno name. Na tiste osebe, pri katerih čutijo, da jim zaupajo, jih imajo radi. Da so pripravljeni nekaj narediti za njih. Da so pripravljeni prebit nekaj časa z njimi. Preprosto, ko vidijo, da bi radi nekaj naredili, se obrnejo na tisto osebo, ki je bila z njimi, tudi ko so trpeli.

Začetek je, da jih spoznaš. Potem zaupanje. Počasi vidijo, kaj lahko pričakujejo od tebe. Potem vejo, da od tebe pričakujejo čisto nekaj drugega, ne drog, ukradenih stvari ... Pri meni dobijo to, da želim, da bi se njihove sanje uresničile, ki so povezane z njihovim uspehom.

Sami pri sebi čutijo, da nekaj ni v redu, s tem, kar delajo.

Jaz jim želim pokazat drugačno pot. Oni živijo čisto na robu – ki ga spremlja tveganje, napetost. Želim, da bi lahko živeli v enem veselem vzdušju, brez tega, kar so imeli doma. Da bi lahko svojo življenjsko pot začeli na novo. Oni morajo dati korak. Ko so na dnu, vejo da bomo skočili na pomoč. Večinoma ko prosijo za pomoč, so že precej zabredli. So tudi tisti, ki prosijo prej. Takrat pokličejo ljudi, za katere vedo, da jim lahko konkretno pomagajo. Ne kličejo »prjatlov«.

11. Kakšne so po vašem mnenju možne rešitve teh problemov?

Če bi se dalo, da bi iz naše strani bili bolj ustvarjalni. Da bi bili bolj zanimivi, kot so »frajerji«. Vedno pridejo prej do njih organizirane skupine. Preprosto delati na tem, da bi bili bolj zanimivi. »Frajerji« so zelo dobri, mi moramo biti boljši.

12. Kaj je po vašem mnenju največja ovira oz. problem? Kaj manjka?

Delamo napake, ko nismo dosledni. Nismo resni do njih. Tega si ne smemo pustiti. Če to naredimo, smo veliko izgubili. Tolikokrat so bili razočarani nad starši. Nedopustno je to. Velika napaka je, ko je nekdo hodil npr. dve leti in odšel. Mladi gledajo na to, kot da jih je nekdo zapustil. Nadaljevati moramo proces. Ne moremo kar reči, zdej pa grem drugam delat. Ne smemo si tega dovoliti.

13. Ali sodelujete tudi z drugimi organizacijami? Katerimi?

Sodelujemo. Več bi moralo biti sodelovanja med organizacijami. Na žalost je malo organizacij, ki delajo na tem področju – ulice. Na Fužinah jih skoraj ni.

Če je več sodelovanja, lahko več narediš. Če npr. vem da je nekje nek problem, je nujno potrebna mreža organizacij. Poleg tega so ti mladi zelo nezaupljivi. Treba je biti z njimi. Sami ne grejo nikamor.

Treba je iti ven na ulico. Tudi druge organizacije, psihologi ... bi morali videti to.

Mladi ne grejo do oseb, ki jih ne poznajo.

14. Kje so meje vaše pomoči?

Brez trdega dela ni nič. Vsak mora nekaj narediti sam.

15. Zakaj ste se odločili za to delo?

Po naključju. To sem že opravljal v Argentini – pomoč revnim. Velikokrat sem sebe videl v tem. Pri 12 letih sem bil v zavodu 3 leta – ker smo bili velika družina. Sam sem podobno doživljal. Bil sem na ulici – tam sem zelo trpel. Nismo vsi pripravljeni preživeti na ulici. Kakšni se znajo branit. Name je vse slabo vplivalo. Pri 13 letih starši niso mogli nič z mano. Vse je začelo padati, ocene, vedenje. Vzroki pa so bili samo to – preživetje na ulici. V šolo nisem hodil. In pustiš vse. Ulica te požre.

In vidim kako mladi trpijo v tem, ampak kot da nimajo druge izbire. Potrebujejo osebe, ki jih imajo rade. Da preprečijo ... Da vidijo še eno drugo možnost. Da ne vidijo samo tega. Mladi imajo slabe vzglede staršev.

Želim biti drugačen, jih sprejeti takšne kot so. Da bi bili bolj srečni. Sam čutim, da jih imam rad. Želim biti dober do njih. In čutim, da mi to vračajo.

Ker ne razumemo njihovega »jezika« čutimo samo napade. Ko razumemo to, nam je težko iti stran od njih.

16. Kaj vas motivira, da še vztrajate pri svojem delu? Se vam zdi, da se vaše delo »splača«?

Mislim, da ja. Se spleča vsak pozdrav. Jaz sem navajen dati roko. Vse to se spleča. So majhni premiki, ampak se dogaja.

Kaj bi lahko preprečili, da ne bi padli. Iz negativnih stvari lahko naredimo nekaj. Vsak majhen trud se spleča. Premiki so majhni. Premalo vlagamo v to.

Ne moremo biti zaprti v pisarni in čakati. Edino na tak način bomo kaj preprečili. Da bomo na ulici. Moramo biti na ulici.

17. Sklepna misel

Vzgoja je stvar srca. Ko gremo do mladih s srcem, bomo to dobili nazaj.

FRENK – na ulici delal štiri leta.

1. Področje vašega dela!

Z mladimi delam že več kot dvajset let. Delal sem v različnih mladinskih centrih, organizirali smo različne počitniške taborne. Veliko sem hodil z mladimi tudi v hribe in na morje. Z mladimi na ulici sem delal štiri leta v okviru Skale. Z mladimi sem se srečeval večkrat na teden; z mladimi na ulici predvsem v večernih urah.

2. Kdo so ti mladi?

V glavnem so bili mladi med 12. in 20. letom starosti. V večini so bili fantje.

3. So motivirani? Zainteresirani?

V glavnem so bili brezvoljni. Večina ni bila ne v šoli, ne v službi. Tudi tisti, ki so bili v šoli, so bili pred tem, da jih vržejo iz šole ali da sami nehajo.

4. So nevarni? Agresivni? Kako jih vi vidite? Kakšen pristop imate do njih?

So zelo nezaupljivi. Veliko časa je bilo potrebno, da so me začeli sprejemati, mi zaupati. Enostavno je potrebno biti čim več časa z njimi. V osnovni šoli smo imeli rezerviran določen čas v telovadnici. Tudi preko igre se je zgradilo zaupanje.

5. S kakšnimi stiskami se soočajo mladostniki?

Z neuspehom v šoli. Starši so prezaposleni, nimajo časa zanje. Mnogokrat čustvena praznina, dolgčas, prepuščenost ulici. Veliko je vrstniškega nasilja.

Večina teh mladih je bila odvisna od marihuane. V omami so utopili vse težave. Nobene motivacije ni bilo več za nobeno stvar. Zelo težko jih je bilo za karkoli navdušiti.

6. Zakaj se mladostniki obrnejo ravno na vas?

Zato, ker smo bili med njimi in se je zgradilo zaupanje.

Obračali so se največ zaradi težav s šolo. Uredili smo jim inštrukcije. Starejši glede zaposlitve, službe... Mnogi pa tudi zaradi problemov z omamami; da bi se rešili zasvojenosti.

7. Kakšne so po vašem mnenju možne rešitve? Kaj manjka?

Manjka uličnih delavcev. Manjka tudi primernih prostorov za mlade. Premalo je povezanosti in zaupanja med ustanovami, ki se ukvarjajo z mladimi.

8. Ali sodelujete tudi z drugimi organizacijami? Katerimi?

Sodelovali smo z osnovnimi in srednjimi šolami, socialnimi zavodi in raznimi ustanovami, ki so na določenem področju delali z mladimi. Glavni problem naše ustanove je bil, ker nismo uspeli dobiti svojih prostorov, kjer bi se mladi počutili doma. Stik, ki ga vzpostaviš na ulici, bi se v domačem okolju lažje razvil v vzgojni proces kot na ulici.

9. Zakaj ste se odločili za to delo?

Vedno sem imel rad delo z mladimi.

10. Kaj vas motivira, da se vztrajate pri svojem delu? Se vam zdi, da se vaše delo »splača«?

Vsak uspeh mladih mi je vlil nov pogum: ko je kakšen naredil izpit z našo pomočjo, uspešno zaključil šolanje... Največ mi je pomenilo, ko je oseba po petih letih odvisnosti na trdih drogah, odšla na zdravljenje. In je sedaj uspešna v življenju. Če rešiš samo enega človeka, da začne človeka vredno življenje, se spleča.

11. Sklepna misel

Mladi so izraz družbe, v kateri živijo. Slabega so se naučili od odraslih. Zato smo odrasli poklicani, da jih spremljamo, da lahko zdravo rastejo v zrele osebnosti.

KSENJA – prostovoljka, na področju uličnega dela je delala skoraj šest let.

1. Področje vašega dela – na kratko opišite.

Delo z mladimi na ulici – ulično delo, ulična animacija. Z mladimi sem se srečevala na ulici večinoma v poznih popoldanskih, večernih urah. Srečevali smo se enkrat tedensko, se srečevali z različnimi skupinami mladih in se z njimi večinoma pogovarjali ali pa smo se športno udeleževali (nogomet, košarka). Skupaj s soanimatorji smo delali na vzpostavitvi zaupanja.

2. Koliko časa že delate/ste delali z mladimi na ulici?

Na področju uličnega dela sem delala 5/6 let.

3. Kako pogosto se srečujete/ste se srečevali z mladostniki?

Z mladostniki sem se srečevala 1krat na teden po cca 2 uri ali tudi več odvisno od teme pogovora, ki smo jo imeli. Delo je potekalo od septembra do junija. V času poletnih počitnic sem tudi šla na Fužine, vendar bolj redko.

4. Kdo so ti mladi?

To so mladi iz fužinskih ulic, ki nimajo doma. So ptički brez gnezda, brez opore, zavetja svojih staršev. Dom, stanovanje fizično sicer imajo, vendar ta dom ne napolnjujejo ljudje temveč prazne stene. Povečini imajo oba starša, vendar so ti starši od jutra do večera na delu ali ne živijo v Sloveniji ali pa so v zaporu.

5. Kakšni so?

Mladi, ki so zaradi težavnosti življenja prezgodaj odrasli.

6. Koliko so stari? Se srečujete večinoma s fanti/puncami?

To so večinoma fantje v starosti od 15 do 25 let. Z eno skupino punc smo se tudi srečevali, stare so bile okoli 15 let, prvi letnik srednje šole. Zunaj so bile samo do določene ure, držale so se zase in predvsem niso bile v stiku s svojimi vrstniki nasprotnega spola. Svet punc in fantov je na Fužinah popolnoma ločen.

7. So motivirani? Zainteresirani?

Nemotivirani, brez interesa za karkoli. Apatični na dogajanje okoli sebe. Živijo za en dan. Ne vidijo nobenega smisla v izobraževanju, v tem da bi se duhovno razvijali, vidijo samo trenutne užitke in zadovoljitve. Po drugi strani pa so to mladi, ki si še kako želijo zaupanja, varnosti, razumevanja, »normalnega življenja«. Hrepenijo, čutijo in vedo, da jih življenje, ki ga živijo iz dneva v dan ne zadovoljuje. Želijo si ven iz Fužin, ven iz sveta, ki jih srka vase in jim ne omogoča razvoja.

8. So nevarni? Agresivni? Kako jih vi vidite?

Niso nevarni in niso agresivni. Nikoli nisem imela slabe izkušnje z njimi.

9. Kakšen pristop imate do njih?

Sprejemam jih kot ljudi ne kot uporabnike, kot mlade s katerimi se lahko pogovarjam, kateri se mi lahko zaupajo. Kot prijatelje s katerimi sem prehodila del svojega življenja.

10. S kakšnimi stiskami se soočajo mladostniki?

Da jih družba izrinja iz družbenega sistema v katerem pa si niti ne želijo in ga v bistvu niti ne sprejemajo.

11. S kakšnimi oblikami nasilja se soočajo mladostniki?

Tisti, ki so bolj vpleteni v svet droge imajo med seboj razna obračunavanja oz. izločitve iz skupine.

12. Kakšne so posledice tega nasilja, stisk?

Izločitev iz družbe, iz socialnih stikov, nezavedanje stvari, ki se dogajajo okoli njih.

13. Kako jih sprejema družba?

Kot problematične, neprilagojene, lunuhe.

14. Zakaj se mladostniki obrnejo ravno na vas?

Na ulici smo bili mi tisti, ki smo pristopili do njih in jih poslušali in se vztrajno vračali do njih, četudi nas kdaj niso sprejeli. Pridobili smo si njihovo zaupanje, spustili so nas v svoj svet.

15. Zaradi katerih stvari (problemov, težav) se večinoma obrnejo na vas?

Potrebujejo nasvet, ki ga od drugih odraslih ne dobijo, saj svojih staršev zaradi različnih razlogov ne morejo vprašati. So večinoma funkcionalno nepismeni, tako da smo jim

velikokrat pomagali z nasvetom, kako urediti kakšno uradno stvar, na kateri naslov se obrniti glede na primer: službe, sodišča, ...

16. Kako razširjeni so ti problemi? Ali problem naraščajo/padajo?

Problemi so naraščali s tem, ko so mladostniki odraščali. Npr. vpisali so se v srednjo šolo, jo kasneje pustili zaradi neinteresa, slabih učnih navad, ne podpore s strani staršev, zašli v svet malega/velikega kriminala, postali uradno brezposelni, iskali prve redne službe, se iskali v svetu odraslih, v svetu zahtev, ki jim niso bili kos.

17. Kakšne so po vašem mnenju možne rešitve?

Če je še osnovna celica družbe družina, potem bi morali tam iskati vzroke, povode in tudi rešitve. Ker pa so to mladi, ki nimajo urejenih družin, je težko verjeti v to, da bi tam reševali. Pri mlajših mladostnikih bi se bolj morali vključiti CSD-ji in pospešiti urejanje rejništva. Pri starejših mladostnikih pa več delati na tem, da bi jih opogumljali na poti v samostojno življenje.

18. Kaj je po vašem mnenju največja ovira/problem? Kaj manjka?

Na eni strani nesprejetost s strani družbe, na drugi strani apatija mladih za aktivno vključevanje v sistem v katerem živijo in nesprejetje odgovornosti.

19. Ali sodelujete tudi z drugimi organizacijami? Katerimi?

CSD, Cona Fužine. Ob prireditvah npr. Fešta na Fužinah tudi z drugimi vladnimi in nevladnimi organizacijami, tudi s tistimi, ki drugače ne delujejo na Fužinah.

20. Kje so meje vaše pomoči?

Ustavila sem se takrat, ko sem videla, da delam sebi škodo, da nimam več časa zase, da ne razvijam več svojih interesov.

21. Zakaj ste se odločili za to delo?

Biti z mladimi, ki potrebujejo oporo, ki potrebujejo nekoga, da jim pove, da se da, da je vredno živeti, da se je vredno boriti. Da sem z njimi delila svojo osebno izkušnjo.

22. Kaj vas motivira, da še vztrajate pri svojem delu?

Zdaj ne delam več, ko sem delala, mi je bilo gonilo to, da so ti mladi računali name, da sem jim pomenila pomoč in zaupanje.

23. Se vam zdi, da se vaše delo »splača«?

Se »splača«. Vredno je z nekom rasti in padati, pa čeprav korak za korakom. Vredno je nekoga spodbujati k temu, da si zastavi cilje in jih tudi uresniči.

24. Sklepna misel

Vem, da sem s svojo prisotnostjo in delom komu pomagala k boljšemu jutri, jaz sem vsekakor vesela, da sem se odločila za takšno obliko prostovoljnega dela, saj sem ob tem tudi jaz osebno rasla.

TINA – prostovoljka, ki je delala na ulici, vendar je kasneje z delom prenehala.

1. Področje vašega dela

Pred nekaj leti sem delala kot prostovoljka v programu ulične vzgoje. Kot ulični animator sem delala v Ljubljani v različnih obdobjih na območju Fužin, Novih Jarš in Rakove Jelše. Navadno sem bila v paru še z enim od prostovoljcev ali mentorjev na ulici enkrat na teden dve, tri ure.

V programu Skale se je ulično delo pogosto dopolnjevalo z delom na mobilnem centru za mlade – potujočem prirejenem avtobusu, ki je s prostovoljci enkrat ali večkrat na teden obiskal prej omenjena območja Ljubljane. Mladi, ki so se udeleževali aktivnosti na busu in okrog njega, so bili v glavnem osnovnošolci, več kot polovica iz nižjih razredov, medtem ko je bilo ulično delo usmerjeno k starejšim mladostnikom, v najvišjih razredih OŠ ali starejšim, ki so več časa preživljali sami na ulici. Nekaj let je v Fužine bus prihajal tudi enkrat tedensko, zvečer od 20h do 22h, kjer je služil kot center uličnega dela le s starejšimi mladostniki, v glavnem so prihajali fantje.

2. Kdo so ti mladi?

Gre za naselja z visokim deležem priseljencev iz bivših Jugoslovanskih republik. Mladi s katerimi sem delala, so bili po večini pripadniki druge generacije delavskih družin in so živeli v okolju, kjer je bilo prisotnih več, včasih nasprotujočih si kultur, navadno pa tudi nizke socialno-ekonomske okoliščine.

3. Ste sodelovali tudi z drugimi organizacijami?

Skala se pri svojem delu povezuje s šolami v teh naseljih in kjer je le mogoče tudi z družinami uporabnikov. Pri delu na ulici imaš na voljo le mlade, njihov čas in resnico, ki so jo pripravljene ponuditi, in pa sebe in odnos, ki si ga pripravljene ustvariti z njimi. Na njem temelji vsa pomoč; vendar je to delo zelo težko opravljati, če ni na voljo nekega prostora, kamor se lahko zatečeš z njimi, ko potrebujejo pogovor, kjer te lahko sami poiščejo, nekega stalnega prostora, ki daje več občutka varnosti kot pogovor sredi ulice. Jih pa tako najboljše spoznaš. Z mlajšimi se največkrat pogovarjaš o šoli, bratih in sestrah, družini, zelo radi govorijo o svojih interesih.

4. S kakšnimi stiskami se soočajo mladi na ulici?

Težave, ki so mi jih bili pripravljene zaupati starejši, so bile največkrat povezane s šolo, iskanjem zaposlitve ali obravnavami na sodišču zaradi kaznivih dejanj. Pri zelo malo mladih, ki veliko svojega časa preživijo na ulici, bi lahko njihove domače razmere označili kot urejene, družine odpovejo zelo zgodaj. S problemi, ki jih zaradi njihove impulzivnosti, temperamenta in pa odnosa čakajo tako rekoč na vsakem koraku, se morajo spopadati sami. Velikokrat so pripovedovali o vrstniškem nasilju in drugih vrstah mladostniškega kriminala. V težave zaidejo tudi zaradi uživanja alkohola in različnih drog, sodelovanja v tolpah in pomanjkanja pozitivnih vzorov na ulici. Že sam način življenja njihove kulture v okolju, ki je ne sprejema, je velikokrat konflikten; nemoč čutijo tudi s strani staršev. Uspeh jim pomenijo materialne vrednote in pa moč, vendar se srečujejo z manjšimi možnostmi priti do njih na legalen način kakor pripadniki drugih kultur, zaradi politike zaposlovanja in nestrpnosti v družbi.

5. Kakšno je bilo vaše delo?

Sama sem kot prostovoljka imela precej omejene možnosti pomoči. Opazila sem, da mladostnikom veliko pomeni že njim namenjena pozornost in da je potrebno spoštovati njihov prostor; velikokrat želijo le, da bi nekdo prisluhnil njihovim stiskam in da bi se počutili razumljeni. Ob delu na ulici smo se srečevali vsi prostovoljci, mentorji in se veliko pogovarjali o stiskah, problemih mladih ter poskušali znotraj organizacije oblikovati druge programe, za katere so mladostniki na ulici pokazali interes. Pokazala se je potreba po sodelovanju s čim več organizacijami, s katerimi pridejo ti mladi v stik, tudi kot neke vrste zagovorništvo. Vendar je tako delo zelo težko opravljati brez dobre konceptualiziranosti ciljev in oblik pomoči, brez dobre organiziranosti in podpore organizacije ter povezanosti s sodelavci ter velike senzibilnosti za potrebe mladih na ulici. V nasprotnem primeru pride zelo hitro do pregorelosti, frustracij in občutkov nemoči, zaradi česar sem tudi sama prenehala s tem delom.

POLONA – zaposlena, še vedno se ukvarja z delom z mladimi, njeno delo pa ni več tipično ulično delo.

1. Področje vašega dela – na kratko opišite

Delam v organizaciji, ki se pretežno ukvarja z mladimi od 10 do 14 let (v manjši meri tudi s starejšimi) vodim področje Osebnega spremljanja (individualna pomoč mladim pri učenju

in osebnostnem razvoju). V povezavi z drugimi področji (Mladinski center) s sodelavci skupaj pripravljamo tudi razne dejavnosti, kot so tabori, izleti, praznovanja, turnirji... Z mladimi ohranjamo stik tudi na ulici, kar pomeni, da vsaj enkrat na teden opravim »obhod« po Fužinah (kjer delam).

Preden sem bila zaposlena sem kot prostovoljka delala v organizaciji in se vključevala tudi v ulično delo 2–3 leta, zdaj pa sem tu zaposlena že približno leto in pol.

2. Kako pogosto se srečujete/ste se srečevali z mladostniki?

Na ulici 1x do 2x na teden, preko programov pa 2x do 3x tedensko.

3. Kdo so ti mladi?

Otroci in mladostniki, ki zaradi različnih socialnih stisk in težav (neurejene družinske razmere, slab učni uspeh, nesprejetost s strani vrstnikov, osamljenost, zasvojenost...) veliko časa preživijo na ulici. Večinoma jih k nam usmeri osnovna šola zaradi vedenjskih in učnih težav, nekaj jih spoznamo preko njihovih vrstnikov na ulici ipd.

4. Kakšni so?

Različno. Večinoma so to otroci, ki imajo manj priložnosti za kakovostno preživljanje svojega časa, učenje in osebnostni razvoj; nekateri imajo izrazite vedenjske težave, nekateri se zaradi občutka nesprejetosti ne upajo uveljavljati... V preteklosti smo v okviru uličnega dela namenili več pozornosti mladostnikom okoli 20. leta starosti, vendar smo se v zadnjih letih omejili na mlajše, pri katerih vidimo več možnosti za osebnostni napredek. S starejšimi pa ohranjamo stik s pomočjo športnih dejavnosti.

Stari so med 10 – 14. Več je fantov. Zato imamo za dekleta posebno Dekliško skupino.

5. So motivirani? Zainteresirani?

Mlajši (10 – 14 let) so zainteresirani za veliko stvari, starejši pa le za športne dejavnosti. Če izhajamo iz močnih točk posameznikov, jih lahko pripravimo tudi do tega, da so naši pomočniki na dejavnostih.

6. So nevarni? Agresivni? Kako jih vi vidite?

Nisem jih še doživela kot nevarne ali agresivne, čeprav nekateri starejši nedvomno so, saj to tudi sami pripovedujejo.

7. Kakšen pristop imate do njih?

Ponudimo jim konkretne dejavnosti, preko osnovne šole ali preko stika, ki ga z njimi ohranjamo in vzpostavljamo na ulici.

8. S kakšnimi stiskami se soočajo mladostniki?

Prepuščenost samim sebi, dolgčas, negativni vpliv vrstnikov in okolice, razpuščenost, slab učni uspeh, ne-perspektivnost, pomanjkanje življenjskega smisla in ciljev... Mlajši so predvsem žrtve nasilja vrstnikov – izsiljevanje, zbadanje ipd.

9. Kakšne so posledice tega nasilja, stisk?

Vračajo nasilje ali pa se umaknejo in skušajo biti čim bolj neopazni.

10. Kako jih sprejema družba?

Njih in njihove družine hitro označijo precej negativno, še posebej zaradi statusa priseljencev iz bivših jugoslovanskih republik.

11. Zaradi katerih stvari (problemov, težav) se večinoma obrnejo na vas?

Zaradi učnih in vedenjskih težav.

12. Kako razširjeni so ti problemi? Ali problem naraščajo/padajo?

Obseg problemov v družbi je po mojem mnenju nekaj več ali manj konstantnega, z nekaj različicami. V različnih časovnih obdobjih ali krajih se kažejo na različnih področjih družbenega življenja, vendar ne mislim, da je problemov več ali manj kot včasih.

13. Kakšne so po vašem mnenju možne rešitve?

Preventiva – vzgojne in prostočasne dejavnosti, ki bodo mlade nagovorile v pozitivnem smislu; bodo za njih privlačne po vsebinski plati ter jim nudile oporo v vsakodnevnih in kriznih situacijah. Ključnega pomena je reden stik z njimi in z ljudmi, ki so njim pomembni, tudi starši.

14. Kaj je po vašem mnenju največja ovira/problem? Kaj manjka?

Nekaj, kar bi mladim dajalo smisel in občutek pripadnosti. Od staršev tega ne dobijo, od šole tudi ne, oziroma potrebujejo nekoga, ki bi jim šolo in družino osmislil, jim dal motivacijo za osebni napredek, za poseganje po višjih ciljih. Preveč so prepuščeni samim sebi in ulici v letih, ki so ključna za oblikovanje osebnosti in življenjskega stila.

15. Ali sodelujete tudi z drugimi organizacijami? Katerimi?

CSD in Osnovna šola, pri organizaciji večjih prireditev pa tudi z nekaterimi drugimi nevladnimi organizacijami.

16. Kje so vaše meje pomoči?

Odvisno je od števila ljudi (zaposlenih, prostovoljcev) na naših programih – več jih je, večim mladostnikom lahko pomagamo. Trenutno jih je okoli 20.

17. Zakaj ste se odločili za to delo?

Mladi so velikokrat žrtve odraslega sveta in smiselno je to prepoznati in nadomestiti manjkajoče.

18. Kaj vas motivira, da se vztrajate pri svojem delu?

Mladi sami!

19. Se vam zdi, da se vaše delo »splača«?

Delo z mladimi in za mlade se vedno spleča. Že s tem, da je človek mlad, vsebuje potencialne za veliko lepega, zase in za družbo. V vsakem mladem človeku je potrebno najti močne točke, tisto, kar je pozitivnega v njem in na tem graditi. Rezultati pa so tako ali tako nekaj zelo subjektivnega, nesmiselno jih je določiti vnaprej za vse.

20. Sklepna misel

Vsak posameznik šteje!

Intervju z mladostnikom

»Kar se tiče ulice. Velik temelji na egu. Na moči, dominanci, razkošju, prevladi. Močnejši preživi. Pomembno je to, da se naučiš manipulirati ljudi... Manipulirati ni good. Zakaj manipulirati? Manipulirati, zato da si določenim ljudem kul, da loh prideš do določenih poslov in takih stvari.

Predvsem je pač na ulicah izrazito dominanten Balkan (s tem mislim na prebivalce, ki prihajajo iz Juge). Velik temelji na materialnih dobrinah, na razkazovanju svojega prestiža.

»Kdo kaj ima, ne kdo kaj je.«

»Ko si na ulici ti možgani začnejo dvojno delati. Če se znajdeš brez denarja je velik treba, da lahko prosiš za en cigaret. Sprejet morš sebe takega kakršen si, čeprav to ni vrhunec tebe. Včasih nam lajf kroji... Na katerega sami ne morem vplivati 100%.«

»Na cesti se znajdejo predvsem dve vrsti ljudi. Na kratko. Občutljivi in manj občutljivi. S tem hočem povedati, da te občutljive... Vse kar vidijo, kar slišijo, kar ugotovijo... Veliko bolj prizadane in zatraumirane. Jebeno je, če si občutljiv in si primoran na tak lajf, ki je dost neizprosna. Ulica rojeva grešnike. Ravno zato, ker si izključen iz sistema lajfa. In si sam izvensistemski človek, se pač spustiš v raznovrstne »hitre« zaslužke.«

»Pomembna je vzgoja. Omejevanje otrokovih pogledov in prepričevanje v to, da kot ravna, da je prav. Nedopuščajoč mu izbire.«

»Da si od nekdanj učen – pust druge, drugi naj te ne zanimajo. Glej, da bo sam tebe dobr, da boš ti uspel.«

»Jaz sm zmeraj prisluhu, k mi je kdo hotu kaj povedati.«

Kako te drugi »ta pridni« sprejemajo?

»Večinoma se me izogibajo. Zakaj? Hmm. Večinoma zaradi težine, ki jo nosim v sebi. In veliko dozo pesimizma.«

Rešitve...

»Fužinam ni spasa. Tud Emil jim ne more pomagat!:) To se bo nadaljevalo v nedogled. Se samo stopnjuje. Preveč je dilerjev, ki so temu posvetili življenje in so se specializirali za ta »poklic«.«

Lahko resnično živiš kot diler?

»Ne moreš. Ene fore prolazijo neki cajta, ene par let. Keč je, da se vedno novi in novi talenti pojavljajo.«

Lahko poveš kaj o sebi? O svoji zgodbi? Kako sebe vidiš v prihodnosti?

»To pa raj ne. To bo vse namoril.«

»V tem je keč. Sebe sploh ne vidm vnaprej. Mi je slabo ob pogledu na to naselje v katerem živim. Sem velik lenuh. Mi tud ni do tega, da bi se zaposlil. Prosti čas prebijam tako, da berem knjige in živim v svojem svetu. Ta svet pa podkrepim s kako džolo – za nagrado.«

»Ko enkrat dost pohaš se umakneš od realnega sveta, od pravil, ki veljajo v tem svetu, obveznosti, dolžnosti in enostavno živiš v tem svetu, kjer obstaja nov življenjski vidik, svetov in pravil.«

Koliko časa se poznata z Emilom?

Emil je ful umirjen. Pretehtan v svojih dejanjih. Ne pozna se dolgo časa, ene par mesecev. Srečala sva se v Coni.

Kaj pa prijatelji? Imaš veliko prijateljev?

»Jaz imam samo enga kolega, za katerega lahko rečem, da je klasa A.«

Kdaj pa se nekdo znajde na ulici?

»Čisto odvisno kdaj se težave pojavijo. Gre za nerazumevanje družinskih članov. Temu pripomorejo oddaljenost, nezaupanje...

Starši si ustvarjajo idealne podobe o svojem otroku. Kakšen bo v bodočnosti, kako funkcionira po vseh merilih, standardih in pričakovanjih današnje družbe. Ljudje smo si različni, ne sprejmemo vsi te vzgoje, ki nam je dodeljena.

Jaz sem bil vedno upornik. Vzgoja se mi je zdela pomanjkljiva. Preveč osredotočena na materialne stvari. Da bi šel v službo, da bi imel lep avto, lepo punco... To so želeli.«

»Pogrešal sem zasebnost, svobodo. Živel sem v zlati kletki. Bilo je dobr, dnarja je blo. Sam, ker sem edinec, so vsi upi vame usmerjeni. Preveč sem se utesnjenega počutil. Imel sem večkrat željo, da bi poklal starce. Tolk mi je namoril. Že k sm bil star 13 let. K nism mogu več zdržat. K je mat sm psiherala v glavo.«

»Oče je indiferenten do vsega. To je oče. Na kratko povedano. To je zato, ker sem preobčutljiv. Ful dejavnikov je, k vplivajo na celoten potek in izhodišče zadeve.«

Kaj bi se dalo naredit?

»Ne če si pesimist. In jaz to sem. Če bi bil optimist, bi mogoče še dost lahko dosegu. Ker naj bi bil sposoben dečko. Tko pravjo. Jaz sam mislm, da se še kumi premikam. Ampak se držim. Živim.«

»Jaz sm se zapletu v mrežo lastnih prepričanj, spoznanj in občutkov, ki so se izkazala za napačna.«

Kako je bilo v zaporu?

»Zapor. Nočna mora! Taka mora, da si še zdej nism opomogu. Se mi je skor strgal tam. Prov dobessedno.«

Kaj razmišljaš v zaporu?

»Ne. Sploh ne razmišljaš o tem, kar pravjo. Vse se vrti okrog tega... A je sploh možno, da sem jaz tukaj pristal? In prostor te otesnjuje. To je ful majhna soba. In dva sva bla not. Res kumi gresta dve postli not.«

»Obiski so ful razvedrilna stvar. Razen k pridejo starci in te psihirajo vedno z istimi vprašanji. A se drogiraš? In take. To je edin stik z zunanjim svetom.«

Kaj pa pazniki?

»Pazniki so. Eni so človeški, nekateri so animalski.«

Na koga bi se obrnil, če bi bil v težavah?

»Ne vem na koga čem se sploh obrnit. Sploh nč se ne bi ukvarjal s tem. Če bi mogu it še enkrat čez vse to. Ne vem. Sm še ubil bi se. To so šoki in travme. Kaj čm še rečt.«

Kaj pa punca?

»Ah punca. Kje si se zdej to spomlna. O puncah ne duha in sluha. Če si tolk zagrenjen, noben ne želi s tabo koračt čez lajf.«